

NYT FRA FRØSLEVLEJREN

Foreningen Frøslevlejrens Venner-april 2020, nr.103

Ved mindesmærket i Frøslevlejren den 4. maj 2019

Til minde om Danmarks befrielse 1945

VIRTUEL MINDEHØJTIDELIGHED FRA FRØSLEVLEJREN

Mandag den 4. maj 2020 kl. 20.20

På grund af Covid-19 afholdes mindearrangementet ikke som vanligt. Følg i stedet med på **Aabenraa Kommunes Facebook-side**, hvor en virtuel version af arrangementet vises.

Skulle der ske ændringer i forhold til mindehøjtideligheden vil vi oplyse om dette på Aabenraa Kommunes Facebook-side, i lokale medier og på Froslevlejren.dk

Udstillingerne i Frøslevlejren åbner når COVID-19 situationen og myndighederne tillader dette

Udgivet i samarbejde med D.s.i. Frøslevlejren

Indhold

Nyt fra D.s.i.	side 3
Mindeord Jörn-Peter Leppien	side 5
Tilbageblik, Harreslev Banegård	side 7
Under sandet	side 9
Min fars historie	side 12
En Tvingstrup sabotørs oplevelser under Anden Verdenskrig	side 29
Aktiviteter i Frøslevlejren med entre	side 46
Aktiviteter i Frøslevlejren uden entre	side 47
Øvrige aktiviteter i Frøslevlejren	Side 49
Frøslevlejrens Museum	side 46
Redningsberedskabet	side 47
FN – Museet	side 47
Amnesty i Frøslevlejren	side 48
Hjemmeværnsmuseet	side 48
Alex Binneballes Fond	side 49
Veteranstøtten	side 50
Frøslevlejrens Efterskole	side 50
Adresser vedrørende Frøslevlejren	side 51

Forord

I samarbejde med D.s.i. Frøslevlejren, museer, institutioner og udstillinger i Frøslevlejren er det også i 2020 blevet muligt at udgive "Nyt fra Frøslevlejren". Foreningens årsberetning 2019 fremgår af Frihedsmuseets Venners Årsskrift, der blev udsendt til samtlige medlemmer i slutningen af december 2019.

Som det fremgår af forside, medfører Coronavirus situationen, at der i 2020 søges afholdt et anderledes 4. maj arrangement.

*På grund af Coronavirus situationen er **foreningens generalforsamling udsat indtil videre.***

Dagsorden** med ny dato bliver annonceret på foreningens hjemmeside, via e-mail samt via PostNord til de medlemmer, hvor foreningen ikke kender e-mail-adressen. **Hjælp bestyrelsen ved at give os din e-mailadresse på mail@froeslevlejrensvenner.dk eller på haj@vader.dk

Foreningen Frøslevlejrens Venners bestyrelse ser frem til en fortsat god dialog og godt samarbejde med alle i og omkring Frøslevlejren samt ikke mindst med foreningens medlemmer, der udover dette tidsskrift vil blive holdt orienteret via de udsendte "Orienteringer" samt foreningens hjemmeside: www.froeslevlejrensvenner.dk

Tak til alle, der har bistået og støttet bestyrelsen med informationer, artikler samt donationer.

De bedste ønsker om at foreningens medlemmer samt læsere af Nyt fra Frøslevlejren kommer lempeligt igennem denne specielle situation sender

Bestyrelsen for Frøslevlejrens Venner

Nyt fra D.s.i. Frøslevlejren

Af borgmester Thomas Andresen, bestyrelsesformand for D.s.i. (Den selvejende institution) Frøslevlejren

Kære læsere af Nyt fra Frøslevlejren

Jeg glæder mig over at kunne orientere læserne af Nyt fra Frøslevlejren, om det vi er optagede af i D.s.i. Frøslevlejrens bestyrelse.

Allerhelst havde jeg ønsket mig, at jeg her i marts 2020 kunne fortælle, at alt var klar til at genindvie Frøslevlejren i forbindelse med markeringen af 75-året for befrielsen og afslutningen på anden verdenskrig. Der er vi desværre ikke, når det gælder de fysiske rammer, men vi har både været aktive og bygget i 2019, og vi har en hel del på tegnebrættet i 2020.

Lad mig slå fast: I bestyrelsen har vi fortsat ambitioner om at indfri udviklingsplanen for Frøslevlejren. Vores gæster fortjener at kunne opleve fortællingen om, hvordan Europa har forandret sig fra at være domineret af totalitære regimer, til at være præget af demokrati og fredelig sameksistens. Allerede i dag vil en gæst på sin tur gennem lejren både få indtryk af interneringslejren, men vil også kunne besøge udstillinger, der giver indblik i, hvordan vi har overskud til at bidrage til fredsbevarende indsatser, arbejder med beredskabet i de aktuelle udfordringer der byder sig og engagerer os i arbejdet for menneskerettigheder. Det er de perspektiver og den oplevelse vi vil binde sammen.

Selv om Udviklingsplanen ikke bliver indfriet med den hast og i den rækkefølge, vi havde forestillet os, kan vi og

sætte flueben ved en række af de ting, vi har sat os for. Jeg håber, at I alle har haft lejlighed til at besøge vores nye hjemmeside www.froslevlejren.dk som blev lanceret i starten af 2019. Den giver både gæster, turister, besøgende, elever og studerende en samlet indgang til oplevelsen af lejren. Jeg vil gerne takke alle, der har bidraget både til hjemmesiden og til den nye fællesfolder, som også har set dagens lys i år. Vi kan konstatere, at Frøslevlejren fortsat er et populært udflugtsmål for både skoleklasser, turister, gæster og besøgende. Besøgstallet har udviklet sig. Vi ved også, at lejren og dens fortælling har et større potentiale.

En af de ting, vi kan sætte flueben ved i Udviklingsplanen, er etableringen af en ny teatersal. Hen over sommeren 2019 har Barak 14 fået en gennemgribende reovering, så den nu fremstår som facilitet til teater, musik, foredrag og andre arrangementer. Behovet for reovering var påtrængt, og indsatsen er gennemført i samarbejde med Frøslevlejrens Efterskole og Aabenraa Kommune. Jeg vil varmt anbefale at holde øje med de offentlige arrangementer, som kommer til at finde sted i salen og til at benytte dem som en lejlighed til at opleve en facilitet, vi er meget stolte af.

En anledning til at besøge teatersalen kunne være markeringen af afslutningen på 2. Verdenskrig. Selv om 2020 står i Genforeningens tegn,

glemmer vi ikke et andet vigtigt jubilæum, nemlig 75 året for afslutningen af 2. verdenskrig. Vi markerer det sammen med en række aktører i og omkring lejren med blandt andet foredrag, sang, rundvisninger og filmforevisninger. Personligt ville det glæde mig, hvis mange i år tænder lys i vinduet om aftenen den 4. maj, uanset om man forinden har haft lejlighed til at deltage i vores mindehøjtidelighed i lejren eller ej. Det er værd at fejre og markere freden og friheden.

Man kan reflektere over de historier, der er indlejret i Frøslevlejren på mange måder. Det har vi også set i 2019, der har været præget af en række aktiviteter og arrangementer, der understøtter, at Frøslevlejren er udnævnt som Aabenraa Kommunes Fyrtårn i den grænseoverskridende Kulturaftale, der løber i perioden 2017-2020.

Projektet skal blandt andet afprøve nye formidlings- og undervisningsgreb for at vurdere, hvilke formidlingstyper der vil være hensigtsmæssige, når den fysiske side af udviklingen af Frøslevlejren finder sted.

I et af fyrtårnets projekter er det blevet afprøvet, hvordan det fungerer med en stor udendørs udstilling i Frøslevlejren. Udstillingen "100% fremmed?" bestod af 15 store kuber med portrætfotos og tekster af tidligere flygtninge, som har fået ophold i Danmark og af 11 lave podier med tilsvarende portrætter af lokale asylmodtagere.

Udstillingen har turneret rundt i Danmark. Som noget særligt ved stoppet her i Aabenraa Kommune blev der

tilføjet et portræt af en person fra det tyske mindretal, som gav et særligt perspektiv på det at være – eller ikke være - fremmed. Kuber og podier blev stillet op på græsset i september 2019, hvor der også blev afholdt velbesøgte workshops om temaet for skoler og ungdomsuddannelser. Udstillingen var både flot og relevant og satte lejrens historie i et nutidigt perspektiv. Både undervisere og elever var begejstrede for det undervisningsmateriale, som var udviklet til udstillingen. Bestyrelsen konkluderer efter at have set og oplevet udstillingen, at den klædte stedet. Udendørs udstillinger er en formidlingsform, vi godt kan se kunne være en del af Frøslevlejren i fremtiden. Også fra arrangementens side var der stor ros til lejren som udstillingssted.

Næste projekt i fyrtårnet er afholdelsen af Sommercamp 2020. Campen afholdes med det formål at skabe og afprøve nye aktiviteter i lejren – denne gang i forbindelse med Frøslevlejrens Efterskole. Det er andet år vi afholder Sommercamp for børn og unge, men til forskel fra sidste år, hvor vi havde virksomheden Scenekunst.dk til at kickstarte processen, har vi i år indledt et samarbejde mellem Aabenraa Kommune, Frøslevlejrens Efterskole og Als Performanceakademi, som skal skabe et lokalt samarbejde i Sønderjylland og på tværs af grænsen om at vække børn og unges interesse for scenekunst, film og elektronisk musik. Vi satser på, at børnene synes, at campen er så spændende, sjov og givende, at mange af dem vil få lyst til at dyrke

disse kunstarter også uden for sommerferien. Og inspirere dem til at tage familien med på besøg i lejren.

Det sidste Fyrtårnsprojekt, jeg vil fremhæve, er huskunstnerprojektet Genfærd. Her deltog 102 skoleelever fra fire skoler i kommunen i perioden december 2018 til april 2019. De to scenekunstnere Anette Asp Christensen og Sarah Cederstrand fik alle eleverne til hver især at dykke ned i deres egen familiehistorie og vælge en slægting, hvis historie gjorde dem nysgerrige. Baseret på denne slægting byggede børnene hver deres life-size teaterdukke, som de

bevægede rundt og gav stemme i en fælles forestilling i Frøslevlejren den 5. april klokken 16-17. Det var gribende at høre børnene genfortælle deres slægtinges historie og se med hvilken motivation de tog opgaven til sig.

Det er oplevelser og indsatser som disse, der understreger at Frøslevlejren også har relevans her i 2020, og som motiverer resten af bestyrelsen og mig til at arbejde for at fremme både driften og udviklingen af Frøslevlejren. Det ser vi frem til også i 2020.

Til minde om Jörn-Peter Leppien *af Anke Spoorendonk, talskvinde for arbejdsgruppen "Harreslev-Banegård"*

Den 10. februar 2020 døde dr. Jörn-Peter Leppien efter længere tids sygdom, 76 år gammel. Jörn-Peter Leppien var ingen offentlig person, men ingen, der arbejder med grænselandets historie, kommer uden om hans store indsats for landsdelens og Slesvig-Holstens historie i nyere tid.

Jeg lærte Jörn-Peter Leppien at kende i slutningen af 1980'erne, hvor vi begge var undervisere i faget historie - på Auguste-Viktoria-Schule og på Duborg-Skolen i Flensborg. I disse år havde historielærerne på de to skoler fundet sammen for at udveksle undervisningserfaringer, drøfte historiske projekter og lære hinandens skoler bedre at kende. At der også var tid til hygge, siger sig selv. Siden har jeg nydt godt af Jörn-Peter Leppiens venskab og følgeskab på mangfoldige måder.

I 1977 blev Jörn-Peter Leppien engageret i udgivelsen af "Grenzfriedenshefte", medlemstidskriftet for "Grenzfriedensbund", som var blevet oprettet i Flensborg i 1950 i en tid, hvor forholdene i det dansk-tyske grænseland spidsede til og det danske mindretal blev udsat for en politisk nålestikspolitik, der samtidig var udtryk for en konfrontationskurs mod alt dansk i Sydslesvig. Med målsætningen om at skabe fred i forholdet mellem danske og tyske i grænselandet kom "Grenzfriedensbund" til at spille en afgørende rolle i arbejdet på at fremme forståelsen henover den dansk-tyske grænse og mellem flertal og mindretal. Fra 1980 og indtil for få år siden var Jörn-Peter Leppien som redaktør for "Grenzfriedenshefte" ene ansvarlig for hæfternes indhold og form. Det betød, at de skiftede

karakter fra at være et medlemsblad til at være et grænselands-tidsskrift, hvor emner af historisk, ikke mindst af samtidshistorisk og samfundsmæssig interesse blev debatteret og belyst. Jörn-Peter Leppien indledte et nært samarbejde med Historisk samfund for Sønderjylland og Studiefdelingen ved Dansk Centralbibliotek for Sydslesvig og lod i vid udstrækning danske historikere og samfundsdebattører komme til orde. Dermed blev "Grenzfriedenshefte" reelt det eneste tysksprogede tidsskrift, som fokuserer på det dansk-tyske forhold, både aktuelt og historisk set.

Som historiker beskæftigede Jörn-Peter Leppien sig primært med oparbejdelsen af Slesvig-Holstens historie i nazitiden. I 1992 var han således med til at grundlægge Institutet for Samtids- og Regionalhistorie, som i dag hører ind under Flensborgs Universitet. Væsentligere er det dog, at han i 1984 tog initiativet til et elevprojekt, som dokumenterede eksistensen af koncentrationslejren Ladelund, umiddelbart syd for den dansk-tyske grænse. Lejren fungerede i godt seks uger som en udekommando under koncentrationslejren Neuengamme. Elevprojektet resulterede i en stor vandrestilling, som få år senere indgik i udstillingen på det nyoprettede museum i Ladelund.

I 1994 fandt en gruppe historikere og historisk interesserede skolefolk sammen i en lille dansk-tysk arbejdsgruppe, som vi kaldte arbejdsgruppen "Harreslev-Banegård". Formålet var at vække erindringen om, hvorledes godt 1600 fanger fra Frøslevlejren i

tiden fra september 1944 til januar 1945 via den lille banegård i Harreslev blev deporteret til koncentrationslejren Neuengamme eller til andre tyske kz-lejre; 250 af dem kom ikke hjem. Arbejdsgruppens engagement betød, at der i samarbejde med Duborg-Skolen og den tyske Auguste-Viktoria Skole i 1998 blev opført et mindesmærke ved grænseovergangen Harreslev/Padborg. Mindesmærket danner den dag i dag rammen for en højtidelighed til minde om nazitidens ofre og de danske fangers skæbne.

Jörn-Peter Leppien har lige siden 1994 været en del af vores arbejdsgruppe. Jeg er ikke i tvivl om, at vi uden hans ekspertviden og faglige kompetence næppe ville være nået så langt som til at få oprettet et mindesmærke. Samtidig var han drivkraften i udgivelsen af en tosproget dokumentation om de danske fangers vej til de tyske koncentrationslejre og arbejdsgruppens skoleprojekt.

Nu er Jörn-Peter Leppien bukket under for sin sygdom. For alle os der har kendt ham, er kun minderne om hans store engagement tilbage og taknemmeligheden over at kunne følges med ham et stykke af vejen. Som historieformidler gik han aldrig på akkord med kvaliteten i sit arbejde; det nød alle andre godt af. Og netop nu, hvor mennesker påny udsættes for hjøreradikale overgreb, hvor mennesker – som i Hanau – myrdes af rasistiske grunde, står Jörn-Peter Leppiens livslange indsats for at styrke den historiske viden om nazismens

konsekvenser for vort samfund som et lysende forbillede for os alle.

Æret være Jörn-Peter Leppiens minde.

Tilbageblik

af Anke Spoorendonk fra arbejdsgruppen "Harreslev-Banegård"

Mindedage og jubilæumsår er lige som knager på en knagerække. De hjælper os til at fokusere på vores erindringskultur og til at stoppe op for at se, hvorfor det er vigtigt, at holde fast i bestemte mindeår. Her i 2020 er der to årstal, som har eksistentiel betydning for os i det dansk-tyske grænseland. Det er årstallene 1920 og 1945: Med folkeafstemningen i 1920 blev Nordslesvig forenet med Danmark, og vi fik den grænse, som vi har i dag – en demokratisk legitimeret grænse, fastlagt efter princippet om folkenes selvbestemmelsesret. I 1945 måtte mange mennesker syd for grænsen erkende, at deres håb om en demokratisk udvikling i Tyskland ved nazismens opkomst i 1933 var blevet gjort til skamme. I stedet fik de nazidiktaturet og Anden Verdenskrig. Mange søgte ind i det danske mindretal og fik et nyt hjemsted dér, men oplevede så også i 1950'erne en politisk konfrontationsskurs over for mindretallet, som varede ved indtil 1955, hvor vi med Bonn-København Erklæringerne endelig fik et fundament for en fredelig udvikling i grænselandet og et nyt forhold mellem flertal og mindretal. Det hører med til historien, at grænselandets mindretal selv tog aktivt del i denne udvikling og ikke valgte at se til fra sidelinjen. Året 1945 står altså

for den erkendelse, at vi uden Tysklands og Europas befrielse fra nazismen slet ingen fremtid ville have haft. I over 20 år har mindesmærket "Harreslev-Banegård" lige syd for den dansk-tyske grænse ved Padborg hver den 27. januar - eller i dagene deromkring - dannet rammen om en lille højtidelighed til minde om de 1600 fanger fra Frøslevlejren, som fra september 1944 til januar 1945 via den lille banegård i Harreslev blev deporteret til koncentrationslejren Neuengamme eller andre tyske koncentrationslejre; 250 af dem kom ikke hjem igen. Det særlige ved dette arrangement er, at det er elever fra henholdsvis Duborg-Skolen i Flensborg og den tyske Centralskole i Harreslev, som står for det. For os andre lyder det måske ikke af så meget, men taget i betragtning, at der år for år er tale om nye elevårge, og at der altid skal være lærere, som føler ansvar for at gennemføre den årlige højtidelighed, viser det, hvilken betydning mindesmærket har fået for os her i grænselandet.

Ser jeg tilbage, kan jeg stadig føle, at jeg ikke havde skænket det mange tanker, hvorledes fangerne fra Frøslevlejren helt konkret var blevet fragtet til Neuengamme. Jeg kendte historien, men kan stadig huske, hvordan erkendelsen af, at de blev

transporteret i kreaturvogne fra banegården i Harreslev, fik mig til at stoppe op: Vejen til koncentrationslejrene foregik med tog, sådan var det alle steder. Ingen by i Tyskland kan derfor sige sig fri for at være en del af nazisternes terrorsystem, heller ikke en lille fredelig by som Harreslev. Det var baggrunden for, at en gruppe historikere og historisk interesserede skolefolk i 1994 dannede den lille dansk-tyske arbejdsgruppe "Harreslev-Banegård". Arbejdsgruppen arbejder sammen med Harreslev kommune og de skoler, som står for det årlige samvær til minde om nazitidens ofre. Oprettelsen af mindesmærket var i sin tid også et dansk-tyskt skoleprojekt. Dertil kommer, at arbejdsgruppen i september, på årsdagen for den første deportation af fanger fra Frøslevlejren til Neuengamme, inviterer til en foredragsaften, hvor grænselandets historie i nazitiden og i årene efter 1945 belyses. Sidste års arrangement stod f.eks. den danske historiker Jens Christian Hansen for med et foredrag om koncentrationslejren Husum-Schwesing, en af Neuengammes udekommandoer.

Her i 2020 markerer vi imidlertid også 75 året for befrielsen af koncentrationslejren Auschwitz. Denne årsdag minder os om, at nazisternes ufatelige rædsler ikke blev begået af imaginære monstre men af mennesker, og at disse rædsler ikke tog deres begyndelse i Auschwitz. Derfor er det så vigtigt, at vi har mindesteder, og at vi også har dem i vores region. Jeg tænker her på mindestederne og

museerne i Ladelund, Husum-Schwesing, Ahrensboek ved Lübeck og Kaltenkirchen i nærheden af Bad Segeberg, men der er langt flere. Dem har vi brug for, fordi de hjælper os til at mindes de mennesker, som var koncentrationslejrenes ofre. Og dog har vi i dag, hvor der næsten ikke er flere øjenvidner tilbage til at fortælle om barbariet – om det civilisationsbrud, koncentrationslejr-systemet er udtryk for, også brug for en bredere historieformidling. Den 8. maj 2019 åbnede vi i Slesvig-Holsten et museum, som med udgangspunkt i bygningen – Neulandhalle – dykker ned i historien om, hvorledes den nazistiske ideologi blev omsat lokalt. Bygningen ligner en haubarg, en traditionel frisisk gård, og ligger i Dieksanderkoog vest for byen Meldorf i Ditmarsken. En koog er et inddæmet areal og den pågældende koog blev i 1935 åbnet med navnet "Adolf Hitler Koog". Den var ifølge den nazistiske propaganda et mønstereksempel på det nye "folkefællesskab". Alt dette er et emne i det nye museum, samtidig med at det perspektiverer, hvad konsekvenserne var af dette "folkefællesskab", nemlig krig og folkemord og koncentrationslejre som Auschwitz.

75-års dagen for Auschwitz' befrielse minder os derfor om, at vi alle må stå vagt om vores demokrati. Vi kan ikke blot læne os tilbage og håbe på, at andre gør arbejdet for os, når højreradikale paroler brøles ud, det være sig syd eller nord for grænsen. Vi er de mange, det bør vi vise, hver gang der er brug for det. Vender vi

det døde øre til, håner vi i sidste ende mindet om de millioner af mennesker, som måtte lade livet i koncentrationslejre, fængsler og arbejdslejre.

'Under sandet' – film om minerydningen i Danmark efter den 2. Verdenskrig ændrer på afgørende historiske komponenter af Henrik Skov Kristensen, museumschef, dr.phil., ph.d. Frøslevlejrens Museum/Danmarks Nationalmuseum.

Under sandet er en fortættet og bevægende film med overbevisende skuespillerpræstationer. Så meget desto mere problematisk er det, at filmen giver det indtryk, at den beskriver virkeligheden, altså at der er tale om en nærmest dokumentarisk film om den dramatiske rydning af tyske miner i Vestjylland efter den 2. verdenskrig. Film-mediet spiller nemlig en afgørende rolle for, hvordan of-fentlighedsens historiske bevidsthed formes. Det har vi set flere eksempler på, fx den amerikanske fjernsyns-Holocaust-serie i 70'erne og vores egen Matador. Derfor bør filmma-gerne føle sig forpligtet på at gengive de historiske begivenheder bare nogenlunde korrekt. Man bør i hvert fald ikke gøre vold på dem ved at ændre på helt afgørende komponenter.

Filmens fremstilling

Det er imidlertid just det, 'Under sandet' gør.

Først og fremmest giver filmen fejlagtigt det indtryk, at de danske myndigheder spillede en afgørende rolle i hele minerydningen. Sergenten Carl, der har kommandoen over de tyske mineryddere, er dansk, men iført en britisk uniform fra et britisk faldskærmsregiment.

I filmens første scene har han også et frihedskæmperarmbind på – og et brystskjold, som blev anvendt af Den danske Brigade i Sverige. Carl, der i starten af filmen opfører sig som en ren satan overfor de tyske mineryddere, fremstår altså som en slags dansk-britisk hybrid.

Hans overordnede er den danske hærofficer, kaptajnen Ebbe, som i filmen forestår den indledende instruktion af de tyske mineryddere. Ebbe er filmens gennemført dumme svin. Han udvikler sig ikke, hans had forbliver intenst og intakt.

Carl, derimod, gennemgår en udvikling. Fra at være sadistisk og hadeful udvikler han forståelse og endda sympati for de tyske mineryddere. Carl udgør derved filmens opbyggelige element.

I et univers af had ændrer han indstilling og behandler til sidst tyskerne som medmennesker.

De tyske mineryddere bliver i filmen fremstillet som helt unge drenge uden nogen erfaring med minerydning. De bliver systematisk sultet, mishandlet og ydmyget. Og i tilgift lider de frygteligt høje tab under rydningen.

Det er i store træk det billede filmen formidler.

De historiske forhold

Men hvad ved vi helt faktisk om hele minerydnings-operationen?

Vi ved, at der efter den tyske kapitulering den 5. maj 1945 blev indgået en aftale mellem den britiske 'Mission to Denmark' og den øverstbefalende for de tyske tropper i Danmark, Generaloberst Lindemann, om at de tyske tropper i Danmark fortsat var under tysk kommando, og at tyskerne selv skulle organisere troppernes ud-march af Danmark. Den tyske rømning af Danmark var i virkeligheden den største militære operation på dansk jord i forbindelse med den 2. Verdenskrig. Briterne var ikke interesseret i at stationere større styrker i Danmark.

Den 9. maj blev der yderligere indgået en aftale om, at tyskerne selv skulle forestå visse oprydningssarbejder i Danmark, herunder rydningen af miner – fortrinsvis på den jyske vestkyst. Det drejede sig om næsten halvanden million landminer, som tyskerne havde udlagt i forbindelse med invasionsforsvaret i Danmark.

Generaloberst Lindemann beordrede derfor, at pionérsoldater fra den tyske minørskole i Horsens, skulle tages ud af de tyske kolonner, som marcherede mod den dansk-tyske grænse. Og Lindemann udpegede chefen for minørskolen i Horsens, Kaptajn Geuer, som chef for det, der kom til at hedde 'Minenkommando Dänemark'.

De tyske pionérsoldater, der ryddede miner på vestkysten, var med andre ord under tysk kommando – dvs. de var ledet af bevæbnede tyske

officerer. Personellet i Minenkommando Dänemark havde forholdsvis frie forhold, fx måtte de bevæge sig frit ude indtil kl. 21.

Det strider derfor mod den historiske virkelighed, når det af filmen fremgår, at kommandoofficererne var danske – eller for den sags skyld britiske.

De danske myndigheder var udelukkende tildelt en kontrollerende rolle af briterne, og i første omgang var det soldater fra pionérsoldatkommandoen i Den danske Brigade i Sverige, der forestod den praktiske kontrol. Siden, fra juli 45, overgik opgaven til nyindkaldte danske soldater og danske befalingsmænd.

Den danske kontrol sørgede for, at tallene på de opgravede miner stemte med tallene på de tyske minekort, og at de britiske retningslinjer for minerydningen blev overholdt. De inddebar bl.a., at de tyske minører efter endt rydning af et minefelt marcherede gennem dette i en tæt kæde. Det var udtrykkeligt forbudt for det danske personel at have kontakt med det tyske personel.

Indkvartering og forplejning af såvel de tyske mineryddere som de danske kontrollører var pålagt de lokale danske myndigheder. Tyskerne blev sædvanligvis indkvarteret i tidligere tyske militæretablissementer.

De tyske mineryddere – og behandlingen af dem

I alt ca. 2600 tyske pionérsoldater kom i aktion under minerydningen. De første ca. 1000 var fra minørskolen i Horsens. Det er derfor ikke i overensstemmelse med de faktiske forhold, når filmen fremstiller de tyske

mineryddere som udelukkende unge drenge – som tilmed ingen erfaring har med det livsfarlige arbejde. Aldersprofilen har været langt mere varieret, og pionérsoldaterne fra minørskolen i Horsens var formentlig overvejende erfarne soldater.

Siden kom der yderligere ca. 1600 mineryddere til. Det drejede sig, så vidt vides, om fanger fra britiske krigsfangelejre i Nordtyskland, der meldte sig frivilligt, formentlig fordi forplejningen i disse lejre var meget dårlig. Disse frivillige havde uden tvivl langt fra alle en baggrund som pionérsoldater, så de fik en nødtørfvig instruktion, inden de blev indsat.

Men blev de også sultet i Danmark? Meget tyder på, at forplejningen undertiden var mangelfuld i forhold til, hvad der var blevet lovet, og hvad der var foreskrevet i Geneve-konventionen for krigsfanger. Fx var der tilsyneladende ikke altid det lovede kvantum kød.

Men efter alt, hvad vi ved, var der ikke tale om, at minerydderne blev udsat for en konsekvent og bevidst sultepolitik, sådan som det fremgår af filmen. Der er trods alt forskel på en forplejning, der lider af visse mangler, og på decideret udsultning.

Og efter alt, hvad vi ved, blev mine-rydderne heller ikke (som de gør i filmen) udsat for vilkårlig mishandling og ydmygelser fra dansk og britisk side. Sandt er det imidlertid, at de led alvorlige tab i forbindelse med rydningen. De officielle danske tal var: 149 døde, 165 hårdt sårede og 167 lettere sårede. Uofficielle tyske tal

kunne tyde på ca. 250 døde, 200 alvorligt sårede og 400 lettere sårede.

'Kunstnerisk frihed'

Der er altså i filmen ændret på ganske væsentlige komponenter i forhold til virkeligheden. Konfronteret med dette, har filmens manuskriptforfatter og instruktør påberåbt sig retten til 'kunstnerisk frihed'. Og selvfølgelig har han det. Men når filmen på den ene side har et normativt sigte, altså at nutiden så at sige skal uddrage en moralsk lære af faktuelle historiske begivenheder (i.e.: danskerne var dengang opfyldt af had, fuldstændig som nu), kan man så bare påberåbe sig kunstnerisk frihed, når det påvises, at filmens fremstilling af begivenhederne rent faktisk ikke er korrekt i ganske væsentlige forhold? Det hænger ikke rigtigt sammen!

Under en længere debat med film-mageren på Radio 24Syv spurgte radioværten mig, hvordan jeg kunne foreslå, filmen havde grebet sagen an uden at gøre vold mod de faktiske forhold. Jeg foreslog, at man fx kunne have anskuet hele problematikken med en dansk controlsoldats øjne. Men det mente instruktøren ville have været en endnu mere eklatant udstilling af det danske had, for hvad er værre end en person, som betragter uretfærdighed uden aktivt at gribe ind?

Endvidere hævdede instruktøren nu, at det danske had mod tyskerne havde været så monumentalt, at mange vestjyder havde gjort den makabre minerydning til et udflugtsmål, altså til en slags folkeforlystelse. Men det havde han undladt at vise i sin

film – af hensyn til disse mennesker og deres efterkommere. Jeg tillod mig dog at betvivle, at der er kildebelæg for denne påstand.

Krigsfanger og konventioner

Men gjorde briterne og danskerne sig skyldige i brud på konventionen om behandling af krigsfanger ved at overlade minerydningen til slagne tyske soldater?

Genevekonventionen, som både Storbritannien og Danmark havde underskrevet, forbyder, at krigsfanger udfører 'farligt arbejde', herunder minerydning. Det er der ingen tvivl om.

Derfor vil man med føje kunne hævde, at der *de facto* var tale om et konventions-brud. Rent teknisk betragtede briterne imidlertid ikke de tyske tropper som krigsfanger, men som 'surrendered enemy personnel' – og derfor ikke for omfattet af konventionen.

At briterne kunne hævde denne distinktion, har jeg altid opfattet som et udslag af, at de tyske soldater i

Minenkommando Dänemark var under tysk kommando – og derfor ikke formelt set var krigsfanger. Men tilsyneladende betragtede Storbritannien helt generelt de slagne tyske tropper som 'surrendered enemy personnel' – og derfor ikke for konventionsbeskyttede. Synspunktet skulle være, at Tyskland havde 'kapituleret betingelsesløst', og ikke længere var en legitim, selvstændig stat. Derfor følte Storbritannien sig ikke forpligtet over for Tyskland og de tyske soldater af, at man havde tiltrådt Geneve-konventionen for behandling af krigsfanger.

At de *danske* myndigheder efter fem års tysk besættelse skulle gå til Storbritannien, Danmarks befrier, og pege på, at anvendelsen af tyske soldater stred mod konventionen for behandling af krigsfanger, forekommer at være meget at forlange. Og hvad havde de danske myndigheder i øvrigt at sætte i stedet? At briterne fjernede de tyske miner – eller danskerne selv?

MIN FARS HISTORIE

Fra Valborup Skovridergård over Vestre Fængsel, Shellhuset og Frøsløvlejren til Bornholm 1944-45 af Birgitte Nyborg

Den 11. november 1944 var en særlig dato i min fars og mors liv, og den blev altid markeret, da jeg var barn. Eftertænsksomhed, lys på bordet, god mad med vin til de voksne og gul sodavand til børnene. Det var den dag, min far blev taget af tyskerne. Min mor og far havde mødt hinanden året før og blev forlovet i 1944. Der var krig i verden, og Danmark var besat

af tyskerne. Min far, Jørgen Brændegaard, var i modstandsbevægelsen, og et halvt år efter deres forlovelse blev han taget. Igennem årene har jeg hørt historien, stykkevis og delt, men aldrig hele historien på en gang. En efterårsdag i 2003, det var et par dage før den 11. november, sad min mor, Anne-Lise Brændegaard, og jeg og talte om denne mindededag, og hvor

vigtigt det er at fastholde historien for de næste generationer. Vi aftalte at lave et interview, jeg tog båndoptageren frem og så tog det ene ord det andet; min mor fortalte hele deres historie fra 1944-1945, hvad min far havde fortalt, og hvordan hun selv oplevede det – så langt som hendes hukommelse rakte. Min mor var dengang 79 år gammel. Hun lever stadig og er i dag 95.

Her i 75 året for krigens afslutning og ansporet af en oplevelse med mit barnebarn, Marius, vil jeg, med min mors billigelse, fortælle historien videre. Jeg har suppleret min mors fortælling med, hvad min far selv har fortalt mig, og med andre kilder og beretninger fra modstandsfolk.

Overlevede han? – Hvor sejt

For nogle år siden gik jeg på gaden med Marius, det var den 5. maj, han var dengang knapt fem år, og som al-tid lagde han nysgerrigt mærke til ting. "Hvorfor har busserne flag på?" spurgte han. Lynhurtigt tænkte jeg, at det nok ville være lidt voldsomt for en lille dreng at høre alt det om krigen, så jeg begyndte at væve lidt og sagde noget i retning af: "Jo, ser du, engang for mange år siden var der krig i Danmark, tyskerne havde besat Danmark, og det er længe siden, men busserne flager for at fejre den dag krigen sluttede, og det er i dag". Marius kiggede op på mig og sagde: "Er det Anden Verdenskrig, du taler om?" Han var bedre orienteret end jeg troede. "Ja, og din oldefar var med i krigen", sagde jeg, hvorpå Marius spurgte: "Overlevede han?" Det kunne jeg svare bekræftende på,

ellers ville hverken han eller jeg jo være her i dag. "Hvor sejt", sagde den lille dreng og lyttede med store ører, da jeg fortalte ham historien om hans oldefar i krigen.

11.11.44

-Mor, vil du fortælle om den dag, far blev taget af tyskerne?

"Ja det var jo i 1944 den 11.11. De havde været på skovridergården og spise mortensgås. Jørgen boede jo dernede og... jeg må hellere... der

Anne-Lise Brændegaard, Jægerspris, født 1924. Foto 2019.

skal jeg have tænkt mig lidt om... (Min mor er lidt bevæget ved minderne). Jørgen studerede til forstkandidat, og i 1944-45 var han på Valborup Skovridergård, der ligger syd for Kirke Hvalsø og Roskilde. Han var sidsteårs elev, og der kom han med i modstandsbevægelsen"

-Det var først da han kom derned, at han kom ind i den gruppe?

"Han havde været med til at trykke nogle illegale blade i København, men det blev mere omfattende på Valborup. Der var andre studerende dernede, der også var med, og

skovrideren, Krarup, var med, han var primus motor i det, og så var der nogle andre, også meget kendte fx Stig Jensen. De mødtes og havde bl.a. til opgave at modtage våben fra englænderne. De skulle modtage våben fra engelske fly. Gruppen fik specielle signaler via radioen, og på bestemte tidspunkter om natten gik de ud for at modtage dem. Der var en stor lysning i skoven, hvor de stod og lyste med lommelygter op til flyvemaskinerne og signalerede dermed, at alt var ok, og englænderne kunne dumpe deres last. Og så fløj maskinerne en til gang rundt og så kastede de”.

Borupholdet og Gyldenløveshøj

Skovrider Lorents Krarup på Valborup Skovridergård var i august 1943 blevet kontaktet af redaktør Stig Jensen, der senere blev kendt som den legendariske leder af våbenmodtagearbejdet på Sjælland, og det blev startskuddet til en lang række våben nedkastninger og –modtagelser fra de allierede. I sin artikel *Våbenedkastninger i Region V – Roskilde Amt under Anden Verdenskrig*, skriver Henning Bjørn Larsen (HBL), at samarbejdet med de allierede var organiseret via den danske faldskærmschef Flemming Muus fra SOE, Special Operations Executive: ”Det var Storbritanniens premierminister Winston Churchill, der i krigsvinteren 1940 oprettede Special Operations Executive. SOE’s opgave var at yde bistand til og at få indflydelse på modstandsbevægelserne i landene, der var besat af aksemagterne. Gennem sabotage, propaganda og opbygning af

undergrundshære skulle SOE med Churchills ord ”set Europe ablaze”. Den operative del af SOE var organiseret i landesektioner, hvis vigtigste opgave var at udsende agenter og materiel til de lokale modstandsgrupper”.

Man havde udset sig Gyldenløveshøj, Sjællands højeste punkt med 126 m.o.h., der ligger tæt på Valborup i Bidstrup-skovene, som modtagepladsen, og den fik kodenavnet ”Grethe”. De første nedkastninger, der fandt sted i august 1943, gik fint, men derefter var der en periode med uro, bl.a. pga. bruddet mellem den danske regering og den tyske besættelsesmagt. Der var også færre leverancer fra de allierede, hvilket alt i alt betød, at der var en længere pause i våbenedkastningerne på Gyldenløveshøj. Men året efter, i begyndelsen af september 1944, modtog skovrider Krarup, ifølge HBL, besked fra Stig Jensen om at gøre modtagepladsen ved Gyldenløveshøj klar igen. Stig Jensen var en af dem, der stod for kontakt og koordination med London og de allierede med hensyn til modtagepladser, tidspunkter osv.

Som nævnt kom min far, Jørgen Brændegaard, til Valborup i sommeren 1944, og der kom han og de andre folk på skovridergården, bl.a. forstkandidat N.O. Brorly og forstelev Georg Schlätzer, med i det illegale arbejde. Gruppen fra Valborup Skovridergård indgik i Borupholdet, der bestod af flere grupperinger i og omkring Borup, fx folk fra Svenstrup Skovridergård med bl.a. forststuderende Helmuth Barner og fra

Skjoldenæsholm med bl.a. forvalter Gert Blædel.

Modstandsgrupperne var inddelt i mindre grupper, de samarbejdede på kryds og tværs; det var et kæmpe netværk af folk der skulle koordineres. Undergrupperne havde forskellige opgaver vedrørende modtagelse, videre transport af våben og sprængstof til et eller flere lagre og depoter og videre til sabotagehandlinger m.m. Af sikkerhedsmæssige årsager havde man ikke altid kendskab til hinandens roller. Blot vidste man, at nogen sørgede for de andre opgaver. Min far havde på et tidspunkt til opgave at morse kodebogstavet til flyverne, der så dumpede lasten.

Den 7. september 1944 kom kodenordet fra London: Grethe. Alle grupper gjorde sig klar, men pga. tidsmæssige misforståelser lykkedes denne aktion ikke. Til stor ærgrelse og eftertanke. N.O. Brorly skriver i sin beretning, at efter "alle de daarlige Erfaringer, vi havde høstet første Gang, gav vi os til delvist at omorganisere det hele, for at alt kunne klappe næste Gang. I Mellemtiden blev hele Politiet afsat den 19. Sept., og der fulgte nogle travle Dage med at skaffe Husly og Arbejde til de utroligt mange Betjente, som søgte tilflugt hos os. Det forløb ikke uden dramatiske Episoder. En Nat ved 1-Tiden vaagnede jeg ved, at Hundene, der af Sikkerhedsgrunde sov forskellige Steder i Stueetagen, begyndte at give Hals. Jeg for ud af Sengen, snappede Pistolen, der laa parat ved Siden af, og vækkede Brændegaard og Skovrideren. Vi var overbevist om, at

nu var "den gal" og gik i Stilling: Lorents i Badeværelset, jeg ved Vinduet i Kontoret, og Brændegaard i Entreen ved Kontakten til Gaardlampen, alle skudklare, medens Hundene gøede som rasende, og der blev ringet ivrigt på Hoveddøren. Lyset i Gaarden blev tændt, og på Trappen stod to Betjente, som havde sneget sig ud af Slagelse efter Mørkets Frembrud og nu var nået til Valborup. Hvor var vi lettede".

Grethe

Den 25. september var "Grethe" på igen, og denne gang lykkedes det trods det faktum, at der var set Schalburgfolk i området. Lige før radioudsendelsen med Grethe-signalet "kom (Gert) Blædel og meldte, at Schalburgpatruljer hver Nat holdt Vejkrydset ved Jystrup besat og i det hele taget var meget aktive". Men man var meget opsat på at få ladningen ned, og de forskellige grupper var på plads i god tid. Brorly fortæller: "... alle var på Mødestedet under den store Ask. Lysposterne blev stillet ud, Vagtposterne sat af på de kriminelle Punkter, og Ventetiden begyndte. Hundekoldt var det og Lærken maatte frem hver Gang vi kom hen til de forfrosne Vagtposter. Månen kom over Trætoppene og den åbne Plads, Sjællands højeste Punkt, lå klart oplyst helt omgivet af Skoven. Lidt før Kl.1 hørte vi pludselig en svag Brummen fra vest. Lygterne blev øjeblikkelig tændt, og få Sekunder efter kom den store Halifax glidende lavt hen over Trætoppene nede fra Søerne og skraat hen over Lyslinien. I samme Øjeblik Signalposten havde morset

Kodebogstavet, lød der et Smæld fra Maskinen, og 13 Faldskærme af alle Farver dalede ned mod Jorden. Vi kunne kigge lige ind i Maskinen, da de to Pakker blev smidt ned gennem "Hullet". Maskinen svingede lidt og forsvandt saa i sydøstlig Retning. Det var et pragtfuldt Syn, som jeg aldrig vil glemme, og denne vidunderlige Følelse, at have været i Kontakt med vore Venner fra den anden Side af Nordsøen, som trods alt ikke havde glemt os". Derpå kom det store arbejde med at samle skærme og ladninger sammen. Det var en god høst, der blev transporteret videre i systemet.

I oktober 1944 var der fortsat stor aktivitet, der blev godkendt flere modtagepladser i Midtsjælland, og følgende blev ifølge Barner udnævnt til pladsledere: Lange Axel (dæknavn for den kendte modstandsmand Ole Geisler), Krarup, Holten-Andersen (skovrider på Svenstrup), Brændegaard, Brorly og Mogens Barfod. En stor mængde våben og sprængstof blev landet, men den store aktivitet gav også problemer. Efter modtagelsen og landingen af containerne skulle de indsamles, indholdet skulle opbevares og transporteres videre, og det var øjensynligt svært at følge med. Henning Bjørn Larsen skriver, at "meget tyder på, at det var gået for stærkt i efteråret 1944. Med kort varsel skulle en masse modtagepladser gøres klar, og et anseligt antal containere dalede ned i regionen inden for kort tid. De fleste nedkastninger blev bjærget, men transportsystemet kunne ikke følge med. Materiel

hobede sig op, og ofte måtte det flyttes i hast, når de tyske patruljer blev for nysgerrige. Deri lå kimen til katastrofen". Under en transport til København den 25. oktober blev en bil stoppet af tyskerne, og de tre mænd blev arresteret og underkastet tortur. En ulykke, der førte til oprulning af den sjællandske modtageorganisation, og det satte grupperne i alarmberedskab, herunder min far og de andre folk fra Valborup Skovridergård. Det var de nødt til at agere på.

Tyskerne fik nys om det

-Min mor fortæller videre:

"Tyskerne fik nys om det, og en skønne dag blev Krarup nødt til at fjerne sig, fordi han var så eftersøgt og måtte gå under jorden, og det gjorde han så. Tante Lippe, skovriders søster, førte hus videre for de studerende. Men det blev efterhånden også for varmt for dem, som man kalder det, og de gik under jorden". Jørgen tog til København og boede forskellige steder, men der var stadig lagre med våben i skovridergården, så han og Brorly tog ned for at ordne de ting. Det var den 10. november, og tante Lippe inviterede på mortensgås.

"Skæbnen ville, at det blev opdaget, at de skulle holde den middag. Men det vidste de ikke dengang. De spiste middagen som planlagt, og Jørgen og et par andre gik ud i skoven og sov. Nogen kørte helt væk. Men Jørgen og Brorly og en til, Schlätzer, de gik tilbage til skovridergården næste morgen for at hente deres ting, det var den 11.11. De gik lige i armene på tyskerne. De cyklede op ad

indkørslen og ville sætte deres cykler ind i garagen, og da de lukkede døren op til garagen, fik de en maskinpestol i maven, så der var ikke noget at gøre. Og da blev... Jørgen blev arresteret og Schlätzer, men Brorly stak af, mens tyskerne skød efter ham. Der er ikke rigtig nogen der ved, hvordan han nåede det, men det siges, at han sprang over et to meter højt hegn.

Der blev et stort postyr. Alt blev hemmeligholdt i begyndelsen. Men op af formiddagen kom posten, og Krarup var også på vej derhen. Han var på en eller anden måde ude i skoven og på vej til skovridergården, nok også for at hente nogen ting. Krarup havde ikke deltaget i middagen, men han ville bare tilbage og tage afsked med dem. Men der er det så... Det var en af skovfogedernes koner, og da hun så skovrideren ude i skoven, så stoppede hun ham og sagde: "Kør skovrider, kør ad helvede til." Og da han hørte hendes ed, tænkte han: "Den pæne fru Jørgensen plejer ikke at tale sådan, der må være noget galt." Så han vendte bilen og kørte, ellers var han kørt lige i løvens gab".

-Vidste hun det fra postbuddet?

"Ja, postbuddet afleverede sin post på skovridergården og kørte videre, så ham skete der ikke noget med, han blev ikke gidsel eller noget. De nærmere omstændigheder med ham har jeg ikke kendskab til. Om han afleverede posten eller snakkede med nogen. Kun at han senere mødte skovfogedkone og fortalte hende, at tyskerne var der.

Men... ja... Så blev de jo samlet sammen. Tante Lippe og Jørgen og Schlätzer og måske flere, det husker jeg ikke. Der kom mange tyskere. De blev forhørt, og det var ikke særlig morsomt, for der blev uddelt mange tæsk. Øh... vi har aldrig fået Jørgens tøj hjem fra den dag. Og i løbet af dagen gik tyskerne rundt og bankede huller i mure og vægge og lagde sprængstof ind overalt på hele skovridergården. Sidst på eftermiddagen blev de kørt til København alle sammen, Jørgen, Schlätzer, tante Lippe og flere som jeg ikke husker navnene på. Senere samme dag sprængte tyskerne skovridergården i luften".

Vi har Brændegaard

Efter tilfangetagelsen blev min far først udsat for et kort forhør, hvorefter der blev ringet til København med beskeden: "Vi har Brændegaard". Senere ankom tyskeren Herbert Buck og de danske håndlangere Peter Friis, dæknavn for Arvid Waltenstrøm, og Ib Birkedal Hansen, der var leder af de københavnske stikkere og en berygtet forhørsleder, samt den rødhårede kvinde, der kaldte sig Marianne Lund og efter alt at dømme var Birkedal Hansens forlovede. Nu blev min far udsat for et nyt, langvarigt og voldsomt forhør med tortur, hvor hans plageånder tog en rensesok til gevær til hjælp. "Det var frygteligt nedværdigende og gjorde meget ondt. Jeg kunne ikke se nogen ende på det. De spurgte hele tiden om noget jeg godt vidste", har min far efterfølgende fortalt. Han besluttede sig så for at fortælle dem noget, de sandsynligvis godt vidste i forvejen, nemlig

om lageret i en jagthytte, der blev brugt til opbevaring. Man havde fornylig flyttet en stor mængde våben til et andet sted, der var vist kun sprængstof tilbage i hytten.

Tyskerne kørte min far ud til hytten for at besigtige stedet. Det sidste stykke skulle man gå, da hytten lå på en halvø. Min far var kun iført et par tynde ridestøvler af skind, og da stien op til hytten var fyldt med vandpytter, hoppede han fra den ene side af stien til den anden for at skåne sine støvler. Da han så sig tilbage, opdagede han, at de tre tyskere, der fulgte ham, af frygt for minering, gjorde nøjagtig det samme. På trods af situationens alvor kunne han ikke lade være med at fortsætte spøgen resten af vejen op til jagthytten. Man gik ikke ind i jagthytten den dag. Min far mente, at tyskerne selv opdagede at hytten var armeret, hvilket var rigtigt. Brorly havde armeret den godt og grundigt nogle dage før, og da tyskerne senere ville tømme den, sprang den alligevel i luften for dem.

På vej tilbage til skovridergården kunne min far se at gården brændte, stuehuset var blevet sprængt. Han blev derefter kørt til Shellhuset til registrering og derefter til Vestre Fængsel.

Jørgen kom ikke som aftalt

-Jeg spørger min mor hvordan hun fik besked om min fars tilfangetagelse.

"Den 11. november 1944 om aftenen var jeg i København hos Jørgens forældre. Jørgen og jeg skulle ud til selskab, det var lørdag. Mens Jørgen var på Valborup Skovridergård, var jeg var på Haraldsborg

Husholdningsskole ved Roskilde. Så var vi ikke så langt fra hinanden og kunne lettere besøge hinanden. Jeg var næsten lige kommet derned. Vi var ringforlovet på det tidspunkt, det blev vi den 4. april. Dagen efter morgensaften skulle vi mødes i København. Jeg var taget ind til Egernvej (*i København, hvor Jørgens forældre boede*) tidligere på dagen, og Jørgen skulle komme på sin motorcykel. Jørgens far og mor skulle i Det kongelige Teater. Men Jørgen kom ikke... Jeg kontaktede en af vores meget gode veninder, en lægedatter fra Hulgårdsvej, som også var dybt involveret i modstandsbevægelsen, både hun og hendes far. Jørgen havde deltaget i noget med illegale blade sammen med dem. Vi skulle have været til venindens fødselsdag. Jeg ringede også til en af Jørgens venner, ja, vi ringede til alle dem vi kendte og spurgte, om de havde hørt en lyd, men de havde intet hørt. Jeg prøvede også at ringe til skovridergården, men de svarede ikke. Jørgens forældre tog i teatret og håbede, at Jørgen ville være der, når de kom hjem.

Jeg gik ingen steder, jeg ville blive hjemme og tage mod Jørgens mor og far, når de kom hjem. Nogle venner kom hen til mig, og vi var meget nervøse og utilpasse. Vi lyttede til radioen, men der blev ikke sagt noget nogen steder fra, der var overhovedet ingen signaler af nogen art. Jørgens forældre kom, og de var rystede og ulykkelige. De var jo også godt klar over, at der måtte være sket et eller andet frygteligt. Men... de havde været i Det kongelige Teater, og de

havde set et stykke... nu har jeg det ikke så godt..." (*Min mor græder lidt*).

-*Nej, jeg kan godt mærke det på dig.*

Er det ok, at vi snakker om det?

"Ja, ja, det er helt okay... I stykket forekom Solveigs sang. Det var Ibsens Peer Gynt. Solveigs sang, sagde min svigerfar, var et tegn, et tegn på at alt blev godt igen. Det var noget med at efter vinter kommer vår, jeg kan ikke huske mere, men jeg kan huske det med Solveigs sang, det bed de meget mærke i".

-*Men hvad sagde Jørgens forældre...*

hvordan skal jeg sige det..., da de

kom hjem? Gættede I jer til at det måtte være sådan, at far var blevet taget?

"Vi gættede os til, at der var sket noget, at de var taget. Det gjorde vi.

Men vi kunne ikke få noget at vide nogen steder, så det endte med at vi gik seng med hver en sovetablet og...

næste dag... Min svigerfar, han var stærk, må jeg sige. Shellhuset var tyskernes hovedkvarter i København.

Der tog han ind og sagde: "Jeg vil

Jørgen Brændegaard (1919 – 1991) og Anne-Lise Brændegaard, født 1924. Foto 1944.

gerne høre hvor min søn er". Men det kunne han jo altså ikke få noget at

vide om, han skulle nok få besked, sagde de. Og det fik han så også på en eller anden måde, jeg kan ikke huske hvordan. Det var ikke den samme dag, og så hørte vi jo i mellemtiden... og jeg skulle jo tilbage til min husholdningsskole. Men det gjorde jeg altså ikke de første par dage. Der blev jeg i København, jeg var ... det var vi jo alle sammen, rystede, vi vidste jo ikke hvad der var sket".

Den sprængte Skovridergård

"Men så hørte vi, at Skovridergården var sprængt i luften, og at de var blevet kørt til København. Og så kom en af Jørgens venner, han var også involveret – ikke sammen med Jørgen, men i en anden gruppe – og spurgte mig, om jeg ville med ned til Valborup: "Vi tager ned og ser på skovridergården". Det første, min svigermor sagde, var: "Nej, nej". Men det endte med, at vi tog af sted, og det forløb udmærket... men meget underligt at gå rundt dernede. Vi så et slips her og en halv jakke der... Det var bare en stor brandtomt det hele. Der var ingen bygninger tilbage, kun noget af udhusede, men der var ikke noget at finde af Jørgens ting. Nede i kælderen opbevarede skovrider Krarup et helt hjem for en jødisk familie. Møbler, sølvtøj, tæpper, alt, et kostbart hjem – det røg alt sammen. Men det var der ikke noget at gøre ved. Vi fandt ikke noget, som vi kunne tage med hjem, havde jeg nær sagt (*Min mor ler lidt*). Jørgen mistede alt hvad han ejede og havde, men det fik han senere erstattet".

-*Hvem gav den erstatning?*

"Det gjorde den danske stat. Han skulle skrive op hvad han havde, fem

sæt tøj og et jagtgevær, skrivemaskine, ja alt hvad han ejede og havde af støvler, ja simpelthen alt". Listen indeholdt også en servietring af sølv. Mange i det bedre borgerskab, som skovridere og forstfolk tilhørte, havde en sølvservietring. Når man spiste, brugte man stofserviet, og efter måltidet puttede man servietten ind i en servietring med navn eller mærke på, så den kunne lægges frem, når man skulle spise næste gang. Stofservietten blev vasket en gang om ugen. Den lille servietring gik også op i røg. Erstatningen for de mistede ting fik min far, da krigen var slut.

Rævetæppet

"I øvrigt var der en sjov ting med tante Lippe. Hun var der jo også den dag, de blev taget af tyskerne, og hun skulle jo også med til København, da alle blev overført, og da hun rejste sig fra sofaen, hvor hun havde siddet under tyskernes forhør, en stor sofa inde i stuen hvor der lå et stort rævetæppe, ja, så tog hun rævetæppet om sig som en frakke, og det havde hun med hele tiden. Det var så sjovt. Ja, en skør ting men det blev reddet. For de fik jo ikke nogen ting med. De tog af sted i det, de stod og gik i, efter forhørene". Tante Lippe, skovrider Krarups søster, blev også arresteret og senere sendt til Frøslev.

Vestre Fængsel

"Vi fik så at vide, at Jørgen sad i Vestre Fængsel, og at man kunne søge om besøgstilladelse. Vi søgte om tilladelse, og min svigerfar var den første der kom derind. Næste gang var det mig. Skæbnen ville, at min svigermor blev kørt ned af en cyklist. Hun

kom meget slemt til skade med sit knæ, hun kom på Frederiksberg Hospital, hvor hun lå i over to måneder, så hun kunne ikke besøge sin søn, og det var hun selvsagt meget ulykkelig over.

Det var en mærkelig fornemmelse at besøge Jørgen. Man blev bare lukket ind ad en stor port, og så kom man ind og gik hen ad en gang og blev lukket ind i et værelse, hvor der var et bord og tre stole. Jeg skulle sidde på den ene stol, og så kom Jørgen, han skulle sidde på den anden stol, helt omme på den anden side af bordet, vi måtte ikke røre hinanden, og så sad der en vagt på den tredje stol, det var en kvinde, og lyttede til alt hvad vi sagde".

-Hvad snakkede I om, eller hvad var det første I sagde? Kan du huske det?

"Nej, det kan jeg ikke, det kan jeg ikke..." (Min mor gransker sin hjerne for at kunne huske).

-Havde du bestemt nogle ting du skulle sige?

Ja, jeg havde skrevet dem ned på en liste. Nogle praktiske ting, han havde fået rygetilladelse og læsetilladelse, så jeg havde cigaretter med, og han begyndte vist også at ryge pibe derinde, og så et par bøger. Men dem skulle hun, kvinden, have, ja, ja, de skulle bladres igennem for at tjekke, at der ikke stod noget. Ellers måtte jeg ikke have noget med. Og vi kunne heller ikke rigtig tale om noget. Ud over de sjældne besøg måtte vi engang imellem sende personlige ting, tøj, toiletsager, bøger, slik og noget ekstra kost. Jeg tror ikke at vi

bragte det, jeg kan ikke huske, at jeg har haft det med i sporgvognen.

Han sad sammen med nogle andre, der også var taget, hvem husker jeg ikke. De spillede kort, i begyndelsen lavede de kort af toiletpapir. Senere fik de organiseret det sådan, at de fik et spil kort. Men der var jo mange ting der kunne laves af papir, og der havde de altså rullen. De kom også på gårdtur, hvor de kunne gå inden for et begrænset område”.

Den røde er væk

-Harve du nogen som helst oplysninger med af en eller anden art, som du skulle give far i en form for kode?

”Ja, men jeg fik den aldrig givet. Jeg skulle have sagt: ”Den røde er væk”. Det betød, at hende der stak alle dem på skovridergården var blevet skudt. Jeg ved ikke hvem hun var, kun at hun hed Marianne. Røde Marianne blev hun kaldt. Jørgen fortalte senere, at hun opsøgte dem på skovridergården dagen før de blev taget. Hun kom og sagde, at hun havde hørt at de var en gruppe, at de gerne ville noget... og det ville hun også... om de ikke også kunne bruge hende. Hun havde også stukket i andre tilfælde, men man havde ikke fået fat på hende før. Hun blev senere skudt af nogle modstandsfolk i en port i Frederikssund; så vidt jeg har fået fortalt, er det porten ved Oste Arne” (*tidligere en osteforretning*).

Marianne Lund var ifølge Peter Øvig Knudsens bog *Birkedal – En torturbøddel og hans kvinder* dækningsnavn for Inga Schiøtt. Hun døde ikke umiddelbart af skuddene men blev efterfølgende bragt til sygehuset, og der er

flere versioner af hendes endeligt. Øvig skriver: ”Det står fast, at den 21-årige Inga Schiøtt ikke kom til at leve længe efter likvideringsaktionen, men efter krigen har der været flere bud på, hvordan man skal fortolke udleveringen af hende fra Frederikssund Sygehus den 16. januar 1945. Nogle mener, at det var modstandsfolk, forklædt som Gestapobetjente, der fjernede Inga Schiøtt fra hospitalet for at fuldbyrde likvideringen, og at de senere skaffede sig af med liget på en måde, så det aldrig er blevet fundet”.

-Kom far af med nogen oplysninger til dig, som du skulle gå videre med?

”Nej. Han kunne heller ikke fortælle noget om, hvad der var sket dengang han blev taget eller andre ting fra fængslet, overhovedet ikke, vi måtte overhovedet ikke berøre noget som helst. Jeg kunne kun fortælle betydningsløse ting eller nærmere ufarlige ting. Jeg spurgte hvad han manglede af tøj, og det skrev vi så ned, og hvilke bøger han måske gerne ville have og læse og sådan. Der var jo ikke ret meget tid, jeg tror det varede 20 minutter. Så var det ud af vagten igen. Kvinden, der sad med ved bordet, sagde kun goddag ellers ikke noget. Reglerne for besøget var jeg blevet bekendtgjort med i forvejen. Så jeg skulle nok nære mig”.

Hvor er Krarup?

-Min mor fortæller videre:

”Jørgen forblev i København i første omgang. Senere, da han kom hjem igen, fik vi at vide, hvorfor han blev holdt i København og omegn. Grunden var, at tyskerne mente, at han vidste hvor Krarup opholdt sig. Det

vidste han jo også godt og alligevel ikke, for Krarup skiftede selvfølgelig opholdssteder hele tiden”, fortæller min mor. Min far havde i det daglige arbejde været tæt på Krarup og fungerede som en slags sekretær for ham. ”Tyskerne ville gerne have Krarups hoved på et fad. Han blev jo ikke taget, da de andre blev taget på skovridergården. Mens Jørgen sad i Vestre og senere i Shellhuset, inden han blev transporteret til Frøslev, blev han kørt mange steder hen og blev forhørt. Fra november til marts blev han kørt rundt, har han fortalt mig efter krigen. Han blev fx kørt ned i nærheden af Valborup, det var jo dernede våbenmodtagelsespladserne var, og tyskerne ville have ham til at fortælle om pladserne. Tyskerne beholdt ham i Danmark, fordi de vidste at han vidste noget, de gerne vil vide, og derfor konfronterede de ham med steder og personer, fx en skovarbejder eller en skovfoged, for på den måde at få ham eller andre til at plumpe i. Disse folk arbejdede stadig i skoven, selvom skovridergården var sprunget i luften. Og det var via en kontakt til og med dem, at tyskerne ville prøve at få kontakt til Krarup, at spore ham og finde ud af hvor han var. Der var flere eksempler på den slags møder, fx på Sanatoriet i Valborups omegn og Østerport station, hvor Jørgen blev ført hen og skulle gå på perronen, og så håbede tyskerne, at nogle ville kontakte ham. Men det skete ikke”. Krarup var gået under jorden og kom senere til Sverige.

Et underligt liv

-Hvordan var det for dig selv, mor, efter Jørgen var taget, hvordan påvirkede det dig?

”I hele denne periode etablerede vi under disse grumme omstændigheder en dagligdag. Jørgens far passede sin skole (*han var lektor på Efterslægten, hvor han underviste i naturfag*), hans mor (*hun var lærer på Hillerødgade Skole*) lå på hospitalet med et brækket ben, og jeg var på husholdningsskolen nede ved Roskilde, men tog hver uge ind til København. Der var et meget underligt liv. Vi var blandt andet i teatret nogle gange. Men vi havde heldigvis også lidt kontakt med Jørgen, både via breve og nogle få besøg, selvom det ikke var så meget, så havde vi da kontakt”.

Brevene

Personer, der befandt sig i Vestre Fængsels tyske Politiafdeling, måtte sende og modtage et brev på 20 linjer hver 14. dag. Inden min far kom hjem igen, nåede han at sende 11 breve skrevet til sine forældre og min mor. Nogen gange var det hele skrevet til dem alle tre, andre gange delte han brevet op i flere dele og skrev nogle linjer til hver enkelt, altid kun på en side. Disse breve er gemt, mens de breve min mor og Jørgens forældre skrev til ham er gået tabt, bortset fra et enkelt dateret den 5. april 1945. Her kan man se, at min mor skrev sidst, så hun kunne skrive nogle kærlige ord, uden at hendes svigerforældre skulle læse dem...

I sit første brev, skrevet allerede den 12. november 1944, nævner min far, at hans ydre påklædning er varm og

rigtig, men han mangler andre ting og beder om at få en pakke "højst 5 kg, som Røde Kors Pakke med Undertøj, Skjorter, Sokker til Ridestøvler (altså tynde), Toiletsager (Barbergrej, Tandbørste, Creme-Sæbe, Nivea crème, Haarbørste, Kam). Jeg har overhovedet intet af de Dele, så det må I købe".

Brevene blev altid "Geprüft" af tyskerne, så selvfølgelig kunne man ikke skrive hvad som helst. Min far gjorde en del ud af berolige sin familie; han skriver, at han er ked af at have skaffet dem så megen ængstelse og bekymring, at de skal holde humøret højt, at han har det godt, og at han under forhør har fortalt, hvad han havde været med til og hvad han vidste. Der ligger selvfølgelig taktik i dette, og min far har udmærket vidst, at hvis han skrev noget dårligt om opholdet, ville brevet blive kasseret. Og selvfølgelig siger man, at man har tilstået hvad man ved, alt andet ville være dumt. Sorg, savn og opmuntring går igen i mange af brevene, ligesom fornødenheder, som smør, kiks, tørmælk, slik, chokolade m.m., hele tiden er et tema. Der er også brug for spillekort og matador, så tiden kan gå lidt hurtigere samt papir og blyant. Og allervigtigst cigaretter, dem er der et stort behov for, "I må endelig samle nogle Cigaretter sammen til mig, hvis ikke Anne-Lise har Brug for det hele", skriver min far sødt. Der var jo rationering.

Min far har selv senere fortalt, at opholdet i Vestre var langt fra behageligt, og at maden var meget dårlig. De indsatte havde en "kartotekskasse" til

deres brød, hvor de lagde det nyeste brød bagest og spiste det forreste først. På den måde spiste de ofte muggent brød. De var også udsat for en del forhør, og de interneredes beretninger ved forhør blev sammenlignet, hvilket var nervepirrende, men så vidt jeg ved, blev min far ikke udsat for yderligere tortur.

Han melder i brevene, at hans helbred er ok, og at han bliver tilset af en læge.

Shellhuset

Min mor og Jørgens far skiftedes til at besøge Jørgen. I februar var min mor der, og så skete der det, at Jørgen pludselig blev flyttet til Shellhuset, det var tyskerne hovedkvarter i København, og det mente familien ikke var gode tegn. Man vidste jo ikke hvad der ville ske, hvordan var hans chancer, ville han komme frelst igennem? Og englænderne havde talt meget om at bombe noget i København, men man vidste ikke, hvad det var de ville bombe. Der sad også andre i Shellhuset. Flere ligesom min far i en celle på øverste etage. Tyskerne havde strategisk placeret danske fanger øverst, fordi de vidste der var risiko for luftangreb. Det var modstandsbevægelsen, der havde anmodet Royal Air Force om at bombe Shellhuset, fordi man af frygt for yderligere oprulning af modstandsgrupperne ville have destrueret de store mængder arkivmateriale, tyskerne havde samlet. Aarhus Universitet, der var Gestapos jyske hovedkvarter, var blevet bombet et halvt år før af samme årsag. Pludselig fik familien meddelelse om, at Jørgen var flyttet

til Frøslev. ”Han blev flyttet fra Shellhuset et par dage før englænderne bombede. Bombningen var den 21. marts 1945. Også den franske skole blev fejltagtigt ramt, mange børn og lærere omkom. Det var en meget stor tragedie”, fortæller min mor. På det tidspunkt kendte hun og familien ikke til Jørgens flytning, så de var meget usikre på hans tilstand. I Shellhuset døde 100 tyskere og otte danske modstandsfolk, mens 18 modstandsfolk undslap. En stor arkivmængde gik op i røg, hvilket lammede Gestapo i resten af krigen.

-Hvordan fik I besked? Var der nogen ... der var jo nogen, der blev sendt til Tyskland i koncentrationslejre?

”Ja, Schlätzer, der også var på Valborup Skovridergård og blev taget sammen med Jørgen, kom til Neuengamme. Men det vidste jeg ikke noget om dengang. Først efter krigen fik jeg det at vide. Han overlevede og kom hjem igen men var vist meget mærket af opholdet. Tante Lippe kom også til Frøslev og kom hjem igen efter krigen. Jeg ved ikke, hvor meget hun var med i modstandsarbejdet, men bare det, at hun boede på skovridergården og var søster til skovrideren, betød, at hun var mistænkelig. Jeg er lidt usikker på det. Brorly stak jo af og undslap”. Tyskerne skød efter ham, men det lykkedes ham at undslippe i første omgang. Der var mange fra Borupholdet, der i samme periode blev taget i forbindelse med tyskernes aktioner, men nogle var heldige at undslippe.

Brorly skriver i sin beretning: ”Fra Slutningen af Oktober til den 11.

November huserede Gestapo som gale med at optrevle Valborup-Organisationen, og de fik desværre det meste af den smadret fuldstændigt”. De få, der efterfølgende var tilbage, blev kontaktet af Stig Jensen, der spurgte om de ville løbe risikoen og starte på en frisk. En ny modtageorganisation blev tilrettelagt, hvor bl.a. Brorly og forstassistent Erik Christiansen, der tidligere også havde været ansat hos Krarup, blev ledende skikkelser. Brorly fik på et tidspunkt kom-mandoen i Roskilde, Holbæk og Ma-ribo amter. Tyskerne var ofte i hæ-lene på ham, og i december 44 undslap han endnu engang, trods skud-sår i det ene ben. Men en af de sidste dage før krigen sluttede, blev han taget af tyskerne i København og mødte også den nådesløse tortur-bøddel Birkedal Hansen. Brorly overlevede trods en meget hårdhændet behandling. Min mor fortæller, at hun og Jørgen efter krigen mødtes med ham på en café i København.

Frøslev

-Hvordan fik I besked om at Jørgen kom til Frøslev.

”Det fik vi... tror jeg på den måde, at min svigerfar rendte tyskerne på dørene. (Mors stemme bliver høj, fast og overbevisende). For han var jo ikke bange af sig. Og han ville vide besked. Men vi fik ikke besked i starten, det var først senere”.

-Hvorfra havde din svigerfar sin styrke? Du har flere gange nævnt, at han var stærk og også god til at agere i denne ekstraordinære og ulykkelige situation, som I skulle tackle, og nu siger du igen: Han

rendte dem jo på dørene...

"Jeg synes det var fantastisk, og jeg beundrede ham meget for det. Han skrev også en slags dagbog under hele krigen – i nogle kladdehæfter fra skolen. Han klippede ud af avisen og klistrede ind og skrev kommentarer til mange begivenheder i alle årene. Han gemte dem i et hemmeligt rum inde i edderkoppeskabet i herreværelset, for de var bange for at der kom razzia. Man skulle flytte et eller andet inde i skabet, og så var der altså et hul. Jeg tror, det var inde bag det store mikroskop, han altid brugte, når han kiggede på edderkopper og tegnede dem. Den psykiske styrke kan jeg ikke forklare yderligere, end at han jo ville gøre alt for Jørgen, det må have været sådan noget".

Jørgens far, Jens Brændegaard, denne artikels forfatters farfar var, som nævnt, lektor i naturfag og forskede også i bl.a. edderkopper. Trods et lidt skrøbeligt helbred, han havde tidligere haft tuberkulose, deltog han hen over sommeren 1932 i Lauge Koch polarekspeditionen til Nordøstgrønland, så også i andre situationer har han skullet tackle udfordringer og klare store strabadser. Jens Brændegaard blev efterfølgende dr.phil. på en afhandling om østgrønlandske edderkopper i 1946.

En dag i marts måned 1945, fortæller min far i sin beretning, kom hans fangevogter Peter Friis, alias Arvid Waltenstrøm, ind i cellen og fortalte ham, at man på chefniveau havde besluttet, at man ikke mere havde brug for ham i København, og at han derfor ville blive sendt til Frøslev.

Peter Friis var meget venlig og understregede, at min far ikke ville blive sendt til Tyskland. Min far har nævnt, at "det var som om han vidste, at det var slut, og næste gang vi skulle mødes, ville det være i en dansk retssal". Og sådan gik det også.

Transporten til Frøslev var meget ubehagelig, den varede 36 timer og foregik i uhumske kreatur-godsvogne. Man fik vand men ingen mad. Jørgen Brændegaard fulgtes bl.a. med Jens Christian Lunn, der var forvalter på Hellestrup Hovedgård og dermed en del af Borupholdet. Han var blevet taget 14 dage før min far i efteråret 1944 og havde også mødt Birkedal...

I Frøslev boede min far i barak H2, stue 13 og kort efter ankomsten til Frøslev, den 26. marts 1945, skriver han hjem til sine forældre og sin forlovede:

"Kære Far, Mor og Anne-Lise. Nu er jeg her i Frøslev og har det godt i alle Maader. Maden er god og rigelig. *(Min far har efter krigen bekræftet, at dette var sandt, det var ikke et taktisk udsagn, og efter den elendige mad i Vestre var det godt at få ordentlig mad igen. Det var vist danskere, der stod for forplejningen i Frøslev).* Vi er i fri Luft hele Dagen, så jeg bliver hurtigt helt i Form igen. Send en Pakke, saa jeg har den ca. 2. Maj. Hvis I allerede har sendt, skal der gaa 6 Uger. Pakken skal indeholde 90 Cigaretter, Tændstikker, Barberblade, -Sprit, Stoppegarn. Jeg har rigelig Tøj og vasker hernede. Hold Resten klar til jeg kommer Hjem. Send ikke medicin. Heller ikke Sovepose eller Vaskemidler. Tiden gaar godt. Om

Dagen arbejder vi på forskellig Maade. Jeg håber at komme (til at arbejde) i Skoven. Mit Humør og Helbred er helt i Orden. Jeg er glad for, at Anne-Lise bliver på Egernevej til jeg kommer Hjem. Håber I stadig har det godt, og at der er Fremgang med Mors Ben. Mange hilsner til alle Venner. Lykønskninger til Anne-Lise i Anledning af 4.4.1944. Det bliver et trist Jubilæum denne Gang. Jeg vil tænke meget på jer alle den 4. April. Send gerne et Par gode Solbriller, hvis det kan fås. Mange kærlige Hilsner til jer alle tre fra Jørgen”.

Der var på dette tidspunkt overalt stor tillid til, at krigen nærmede sig sin afslutning, hvilket også kom til udtryk i min fars brev: Jeg er glad for, at Anne-Lise bliver på Egernevej til jeg kommer hjem. Med dette brev sendte han ti kroner til min mor i fødselsdagsgave; hun kunne selvfølgelig også mærke, at situationen sandsynligvis snart ville ændre sig og begyndte så småt at bygge rede: ”Tikro

Sølvskæen med de tre datoer

nen blev til en Sukkerske til vores Hjem”, skrev hun til ham den 5. april 1945. Efter befrielsen blev den lille fine ske indgraveret tre mindeværdige datoer i mine forældres unge liv: den 11.11.44, datoen hvor min far blev taget af tyskerne, den 4.4.45, min mors fødselsdag, og den 5.5.45, dagen for Danmarks befrielse.

Befrielsen

-Hvordan var befrielsen?

”Det var et festfyrværkeri, jeg ved ikke hvor man fik det fra. Den 4. maj om aftenen sad jeg oppe hos en af Jørgens og mine veninder på Hulgårdsvej. Og så skulle vi høre særmelding, for vi vidste jo, at disse særmeldinger kom. De kunne komme kl. syv om aftenen og nogle gange lidt senere igen. Da pludselig kl. halv ni... Det er jo det, vi efterfølgende har hørt i radioen år efter år, udsendelsen fra London, hvor de meddelte, at de tyske styrker i Holland, Belgien, Nordvesttyskland og i Danmark har overgivet sig.

Jeg sagde hurtigt farvel, fordi jeg ville køre hjem til mine svigerforældre på Egernevej. Jeg tog min cykel og spurtede af sted. Det var jo lyst og dejligt, og da jeg kørte ned igennem Godthåbsvej, havde alle folk åbnet vinduerne, de råbte og skreg og rev mørklægningsgardinerne ned og smed dem ud gennem vinduerne ud på gaden, og i løbet af et øjeblik var det hele vild jubel. Folk kørte med sporvogn ind til byen, for nu skulle der ske noget. Sporvognen var helt fuld, der var så mange med, de hang overalt på sporvognen. Det var helt fantastisk. Der var ingen hjemme da

jeg kom hjem, og jeg tænkte, at det var da mærkeligt, men det viste sig, at mine svigerforældre havde taget tøj på og var gået ud for at mærke stemningen. Det var helt fantastisk, det må jeg sige”.

-Kan du komme i tanke om andre ting. Hvad skete der næste dag?Hvordan var det at få far hjem?

”Da mine svigerforældre kom hjem, fik vi et glas vin for at fejre det. Og dagen efter skulle der jo købes ind og forberedes, for så vidste vi, at Jørgen ville komme hjem. Men man var lidt bekymret, fordi man ikke vidste, hvordan de tyskvenlige danskere ville opføre sig, når fangerne fra Frøslev blev sluppet ud, og de skulle komme hjem. Jørgen kom hjem den 6. maj om aftenen. Min svigerfar og jeg var inde på Hovedbanen for at tage imod. Men vi så ham overhovedet ikke. Der var i tusindvis af mennesker, der alle sammen var kommet for at hente deres egne. Det var et særtog fra Frøslev, der selvfølgelig havde stoppet mange gange undervejs for at sætte personer af. Vi havde fået oplyst gennem radioen, at toget ville komme. Vi kunne ikke forstå, at Jørgen ikke var med, og vi var lidt bekymrede og måtte tage hjem igen.

Men så var han på Egernvej, da vi kom hjem. Og der havde min svigermor forberedt et festmåltid. Hun havde i forvejen været hos slagteren og sagt: ”Nu kommer min søn hjem, så nu skal vi have nogle bøffer”. (*Min mor klapper i hænderne for at illustrere den fasthed, hendes svigermor havde i stemmen, da hun afgav sin bestilling hos slagteren, og samtidig*

bevæges min mor lidt her)... ”Men der var ingen der kunne spise ret meget. Det var meget mærkeligt. Vi fik et par glas vin, jeg husker det ikke så godt. Det var bare en meget mærkelig situation. Jørgen var meget påvirket. Hans mor vimsede rundt om han hele tiden. Vi ville så gerne være lidt alene, og det var svært, men sådan var det jo. Jørgen havde tabt sig, men det var ikke graverende”.

-Hvilke ting havde far med hjem?

”Ja, han kom jo ikke med nogen gaver (*vi ler begge*), men selvfølgelig havde han sine egne ting med”.

Bornholm 1945

-Kan du huske mere om det hele?

”Vi var på Egernvej hos Jørgens forældre (i København) i tre uger, så rejste vi over til mine forældre på Bornholm (min mor er bornholmer) og var der i 14 dage, og det var frit og dejligt for os. Men det var samtidig forfærdeligt med alt det der var sket på øen. Jeg husker tydeligt dengang min far ringede og fortalte, at Bornholm var blevet bombet; det var lige efter befrielsen. Han sagde: ”Du skal ikke være urolig, vi har det alle godt.” Så sagde jeg: ”Jamen hvad er der da sket?” Så fortalte han, at Rønne og Nexø var blevet bombet af russerne. Vi blev alle, også Jørgens forældre, meget rystede over at høre det... Det blev jo ikke meddelt officielt med det samme. Det har også betydet, at bornholmerne følte sig meget svigtede. Jeg kan huske, at jeg græd, men vi talte ikke så meget sammen”.

Mens resten af Danmark fejrede befrielsen, besatte russerne Bornholm og bombede den 7. og 8. maj Nexø

og Rønne, fordi tyskerne ikke ville rømme øen hurtigt nok, da krigen var slut; den tyske kommandant ville kun overgive sig til de britiske styrker og ikke til de russiske. Bornholm blev først endelig fri i april 1946, da de russiske besættelsesmagter forlod øen.

Da min mor og far i juni 1945 kom til Bornholm, blev de klar over, hvor slemt det stod til. "Det var grusomt", siger min mor. Hendes far havde et gartneri i Rønne og de fleste ruderi i hans drivhuse, der lå et par kilometer fra det nærmeste bombested, var sprængt i stykker. Det var nogle virkelig kraftige bombardementer. Der omkom ti bornholmere og en del tyskere og flygtninge fra Baltikum. Mange huse var bombet sønder og sammen og fuldstændig ødelagt, og mange bornholmere blev husvilde. Hendes søsters hus blev ramt. Min mor fortæller, at hendes søster var hjemme i sit hus, da det skete. Hun stod med hele overkroppen hen over vuggen, hvor hendes lille datter på et halvt år lå. En søn på et par år havde hun lagt ind under en seng. Den ældste søn var ovre på Ismejeriet og lege. Hendes mand var ikke hjemme, så hun var alene med de to mindste. Det var uhyggeligt, men de overlevede. De fik senere et af de gode og fine svenske træhuse på Lærkevej i Rønne.

Og så...

Efter hjemkomsten fra Frøslev mødtes min far med nogle af sine kammerater; Stig Jensen, N.O. Brorly og Erik Christiansen hentede ham og sammen fejrede de befrielsen med en frokost.

Min far blev efter krigen indkaldt til en lang række retsmøder som vidne i sager mod landsforrædere, fx i sagerne mod Ib Birkedal Hansen og Arvid Waltenstrøm. Waltenstrøm blev dødsdømt, men senere benådet af justitsministeren. Birkedal blev henrettet ved skydning i 1950,

Min far var sammen med andre danske modstandsfolk inviteret til Winston Churchills begravelse den 30. januar 1965, og det var en stor oplevelse.

Min far tog det sidste år af sin forstkandidat uddannelse på Holsteinborg Gods i Sydsjælland, mens min mor var barneplejerske hos naboen på Borreby. De blev gift i 1946, og i 1951 blev min far ansat i sin livsstilling som godsinspektør på Kong Frederik VII's Stiftelse på Jægerspris Slot, hvor jeg er vokset op. Min far døde 71 år gammel i 1991, min mor er som nævnt i dag 95 år og bor stadig i Jægerspris.

Kilder:

Helmuth Barner: Borup-holdets bidrag til våbenmodtagelser 1943-1945. Skovbo Lokalhistoriske Forening, August 1993.

N.O. Brorly: Beretning, Rigsarkivet, Modstandsbevægelsens arkiver.

Jørgen Brændegaard: Beretning, afgivet til Henning Bjørn Larsen, privat eje.

Jørgen Brændegaard, breve til familien (under internering 1944-45 i Vestre Fængsel, Shellhuset og Frøslev), privateje.

Peter Øvig Knudsen: Birkedal. En torturbøddel og hans kvinder, Gyldendal, 2004.

Henning Bjørn Larsen: Roskilde Amt under besættelsen. Modstanden 1940-45, Historisk årbog for Roskilde Amt, 1990.

Henning Bjørn Larsen: Våbennedkastninger i Region V – Roskilde Amt under Anden Verdenskrig, ROMU, Årsskrift fra Roskilde Museum 2006. Findes også elektronisk:

<https://roskildesudvik->

[ling.dk/onewebmedia/ROMU_2006_Vaaben-
nedkastninger.pdf](http://onewebmedia/ROMU_2006_Vaaben-
nedkastninger.pdf)

Vibeke Mortensen (Lunn): Glimt af en families
historie 1925-45.

Frihedsmuseets modstandsdatabase:

<http://modstand.natmus.dk/>

<http://ditt.almanet.dk/debenadede.html>

Gyldendal - denstoredanske.dk

Facebook: Våbenmodtagergruppen Boruphol-
det

www.birgittenyborg.dk

En Tvingstrups sabotørs oplevel- ser under Anden Verdenskrig

skrevet af Johan Kirkmand efter fortælling af Hans Pe-
ter Hjorth fra Tvingstrup i dag Fredericia

Hans Peter Hjorth, 2019

MILITÆRTJENESTEN

Jeg vil starte min beretning i 1939,
hvor jeg var på session i Horsens.
Jeg fik besked på at møde igen næste
år, da jeg havde skæve storetæer.
Hvordan de skulle rette sig på et års
tid, spekulerede jeg noget over. Jeg
var ked af afgørelsen, da jeg gerne
ville have militærtiden overstået.

I efteråret 1939 begyndte Hitler kri-
gen og vi vågnede lidt op herhjemme.
Der kom annoncer i aviserne om af-
holdelse af fri- villige sessioner. Jeg
meldte mig til en session i Århus for at
få min sag afgjort. Revl og krat mødte
– selv nogle i rullestole – til den ses-
sion. Vel for at blive kasseret. Vi
skulle meddele, hvis vi ønskede at af-
tjene værnepligten ved en bestemt
våben- art. Min far og bedstefar havde
været artillerister, så jeg meldte mig
også til den våbenart. Jo, jeg var vel-
kommen ved artilleriet– min tæer fej-
lede ikke noget nu. Jeg skulle møde
til oktober 1940.

Den 9. april 1940 besatte tyskerne
Danmark. Jeg var ansat på gården

Peters-
minde

mellem Tvingstrup og Åes. Jeg så
under morgenmalkningen de tyske
flyvemaskiner. Som fodermester
havde jeg nogle timer fri midt på da-
gen. Jeg gik op til nabogården for at
snakke om situationen – alt arbejde
lå stille den dag. Om eftermiddagen
cyklede jeg op til hovedvej 10, hvor
tyskerne kom kørende.

*Tvingstrup april 1940. Tyske soldater på
vej mod Aarhus.*

Vi forstod ikke rigtigt situationens al-
vor, men stemningen var dog meget
trykket.

Nu bliver jeg snart indkaldt til militæ-
ret, tænkte jeg, men ind- kaldelsen

blev udskudt til 1. november 1940.

Jeg skulle møde på Vestre Allés kaserne i Århus. Den ordre blev i sidste øjeblik ændret til den nye, næsten færdigbyggede dragonkaserne i Randers.

Da vi mødte, manglede man at bygge infirmeriet, marketenderiet samt smedjen – kanonerne var hestetrukne.

Ved det hestetrukne feltartilleri havde soldaterne to betegnelser: trainkonstabler, der var bønderkarle og udelukkende havde med heste at gøre, samt konstabler, som var håndværkere, skolelærere og andet samt ingeniører – de skulle beregne skydebaner. Vi blev oplært i at passe heste, skyde med hånd- våben, vagttjeneste samt lære, hvordan vi skulle opføre os på og uden for kaserneområdet. Vi måtte kun bære uniform - aldrig civilt tøj. Vi havde hilsepligt på både danske og tyske officerer. Tyskerne hilste vi ikke på ude i byen. Vi fandt hurtigt en undvigemanøvre, når en tysk officer nærmede sig. Vi fik udleveret de tyske officersgrader og skulle klæbe dem ind i vor militære lærebog, men på min stue blev vi enige om at rive dem i stykker. Det har jeg fortrudt i dag, men det gjorde vi. Der kom aldrig kontrol omkring dette klæberi.

Jeg var ikke nogen særlig god rytter, så jeg kom til en radio- trop. Vi havde 3 radio- stationer: En ved batteriet, en fremskudt post og en observationspost. Hver station bestod af 3 mand og når vi tog ud om morgenen, fik vi opgivet en frekvens, som vi skulle sende på. Vi skiftedes til at være

lederstation, som de andre afstemte deres radioer efter.

En dag blev vi sendt ud i nærheden af Hvidsten som lederstation. Det var i marts 1941.

Det blæste med sne, hundekoldt, men også sol indimellem. Jeg var sammen med en lærer og en revisor, og vi skulle stille op på et bestemt punkt i landskabet. Revisoren var en hård banan, han syntes, at det var for koldt, hvor vi skulle være og foreslog, at vi flyttede ned til kroen, hvor der var læ.

Jeg protesterede – jeg var ret autoritetstro – hvis der nu kom inspektion, men vi flyttede ned til kroen. Efter opstillingen havde jeg fri, da jeg var 3. mand, så jeg nød rigtigt solen. Revisoren bandede og svovlede meget. Han kunne ikke få radioen afstemt. Jeg skulle snakke med folk og se, om vi kunne redde os en kop kaffe. Pludselig kom en ung dame gående fra et lille rødt hus ved siden af kroen og sagde til mig: "Min radio er blevet så uartig – det er altså jeres skyld. Jeg fortæller min far, at I er her." Lidt efter kom kromanden – Marius Fiil – med en bakke. Vi fik hver en ostemad, en pakke cigaretter og kaffe. "Kommer I herudad en anden gang, skal I bare komme ind," sagde Marius Fiil, da han gik. Det var den eneste gang, jeg mødte den mand, der senere under krigen blev så kendt.

Det var en hård vinter 1940/41. Vi havde krudthusvagt ude på Dronningborg. Man sagde, at det frøs ned til minus 30 grader. Da jeg havde vagt derude, frøs det minus 21 grader, og det var nok. Vi lå den vinter i

kantonnement på Hevring Hede. Vi red hele vejen fra Randers med et ophold på Slynborg kro, hvor hestene fik et foder. Vejstrækningen var på 50 km. Vi skulle over 3 uger lære at skyde med kanoner. Jeg blev indkvarteret hos sognefogeden – konen var meget rar.

Bønderne var glade for os, for når vi med seks kanoner havde passeret, var vejene ryddet for sne. Det var så lettere at komme til mejeriet og roekulerne. På grund af rationeringen måtte vi ikke spise, hvor vi var indkvarteret. Vi fik om morgenen teerstatning samt et varmt måltid kl. 17.00 i forsamlingshuset. Midt på dagen spiste vi ikke ret meget, da alt frøs. Jeg blev syg og lå en hel uge, før militærlægen kom og så til mig.

Jeg fik noget varmt af den rare kone, dertil nogle albyler af lægen. Jeg kom i gang igen.

Den falske sygdom

I foråret 1941 blev jeg udtaget til korneskolen, men først skulle vi til undersøgelse på Randers Centralsygehus. Dagen efter blev jeg kaldt ud af geledet og fik ordre på at trække i civilt tøj og møde på infirmeriet. Ingen besked om, hvorfor jeg skulle indlægges – militærlægen ville orientere mig, men han kom ikke hver dag. Jeg sagde til sygeplejersken, at jeg ville ud, men hun beordrede mig i seng. Jeg sagde til hende, at jeg kom, når jeg var sulten og skulle sove. Jeg var sur over den behandling. Sidst på ugen kom lægen. Jeg forlangte vredt en forklaring. Jeg skal sige det, som det er, svarede lægen: "De har tuberkulose!" Hårene rejste sig på mig.

Jeg havde gået i skole sammen med et par familier, hvor en af mødrene var død af den sygdom. Det var noget frygteligt noget. Jeg skulle til Silkeborg Sanatorium – et par dage senere fik jeg en billet til Silkeborg. Inden afrejsen modtog jeg en lang liste, hvor der stod angivet, at jeg skulle medbringe så og så mange stk. undertøj, skjorter, lomme- tørklæder samt regntøj, paraply, inde- og træsko.

Mit vasketøj var sendt til Tvingstrup, så jeg havde kun, hvad jeg stod og gik i. Jeg stak listen i lommen og rejste til Silkeborg og meldte mig på sanatoriumet. "Hvor er din bagage?", spurgte oversygeplejersken. Jeg viste hende mit barbergrej. "Har du ikke fået en liste, jeg skal tælle op og krydse af," spurgte hun. Jeg kommer fra militæret og har ikke noget tøj, svarede jeg. "Det skal du have," fastholdt hun. "Det har jeg ikke været ude for før, jeg må tale med overlægen," sagde hun. Ham vil jeg også gerne tale med, svarede jeg. Lidt efter blev jeg vist ind på et kontor, hvor en mand sad og kiggede over sine briller med et strengt blik og sagde: "De er en meget fattig ung mand, Petersen." Ja, det stemmer, svarede jeg. Overlægen fortsatte: "Hvad vil De gøre ved det?" Jeg vil sagsøge militæret, men ved ikke, hvordan man gør det. Der er noget, som hedder fri proces, jeg skal nok finde ud af det. "Hvorfor vil De det?" spurgte overlægen. Jo, jeg blev undersøgt, da jeg kom ind til militæret og erklæret rask, og nu efter et halvt år, siger de, at jeg er syg. Der er noget galt – de smider mig bare ud

med 1,50 kr. på lommen (vi fik 0,75 kr. pr. dag).

”Ja, der er noget om det, men jeg kan finde ud af det med rets- sagen, ” svarede overlægen. Jeg lærte ham at kende som en ærlig og reel mand. Han hed Begtrup Hansen.

En dag blev jeg kaldt ind til ham og han havde en blankocheck til mig fra militæret. Der blev ingen retssag, for jeg kunne tage ind til Silkeborg og købe alt efter listen på militærets regning.

Det viste sig imidlertid, at jeg ikke havde tuberkulose, men havde haft det. Ved gennemlysningen havde de set arrene og troede, at jeg havde sygdommen. Jeg havde også haft lunge- hindebetændelse: ”For en sikkerheds skyld beholder vi dig, ” forklarede overlægen. De lavede en pustning af lungen.

Jeg kunne ikke gå der i Silkeborg – jeg kedede mig. Jeg blev svinepasser. Sanatoriet havde ca. 25 grise til opfodning af madrester, der var dampkogt. Jeg var svinepasser helt til april 1942, hvor jeg blev udskrevet. Jeg har aldrig mærket noget til sygdommen før eller siden.

Arbejdspladser underkrigen

Jeg blev fodermester igen på samme gård som før militærtiden, men om efteråret tog jeg arbejde i brunkulslejerne i Astrup ved Skjern. Vi arbejdede 10 timer om dagen – også i weekenderne, da vi ellers gik og kedede os. Vi arbejdede for Århusfirmaet Bodilsen & Søn, der betalte 25 kr. om dagen – en meget høj betaling.

Foråret 1943 følte jeg uro i kroppen.

Jeg ville ud at opleve noget nyt. Jeg snakkede med en skolekammerat fra realskolen i Hovedgård. Han var nu murersvend, og vi kunne tilbyde at arbejde som murersvend og murerarbejdsmand, men det skulle ikke være på Tvingstrupegnen. Min kammerat fandt ud af, at en murermester i Skagen manglede folk.

Vi tog derop og arbejdede ved opførelsen af en fiskemelsfabrik samt andet privat byggeri. I Skagen oplevede jeg skyderi den 29. august 1943, hvor regeringen nedlagde arbejdet i protest mod tyskernes krav. Tyskerne gik amok deroppe. Der lå 2 lodsbåde i Skagen havn. Jeg kender ikke grunden, men lodserne var utilfredse og havde på begge både skruet bundpropperne af, så de tog vand ind og lå nu lænede og sig op ad bolværket. Tyskerne blev rasende. Der blev en vældig uro i byen. Jeg gik sammen med en kammerat fra Færøerne fra pensionatet og ind til byen for at se, hvad der var i gære. Vi skiltes, og jeg gik mod byen. Der var næsten ingen folk på gaderne. Så kom tyskerne på en lastbil bagfra og ind imellem skød de. Jeg så en stentrappe med et hulrum ind mod væggen ved enurmarkerforretning.

Jeg smuttede ind i hullet, og tyskerne opdagede mig ikke. De fortsatte skydningen længere nede ad gaden. Skagen er dejlig om sommeren, men efterårsvejret deroppe huede mig ikke – blæst og blæst. Du må finde noget andet at hygge dig med om vinteren, tænkte jeg. Man søgte en portør på Silkeborg Sanatorium. Den stilling fik

jeg – de kendte mig jo som svinepaser.

Vinteren 1943 - 1944 arbejdede jeg som portør, men det blev for kedeligt. Sommeren 1944 flyttede jeg tilbage til Tvingstrup og gravede tørv i Tvingstrup mose indtil 1. august, hvor jeg blev ansat som ekstraarbejder ved DSB med udgangspunkt i Tvingstrup. Vort arbejdsområde var strækningen ind til Horsens Station, og på det tidspunkt tiltog jernbanesabotagerne. Efter sprængningerne skulle vi skifte ødelagte skinner og gøre strækningen køreklar. Ofte arbejdede vi om natten, hvorved vi fik ekstra i lønningsspen.

Modstandsarbejdet

Jeg gik og tænkte på, at det kunne være sjovt at være med til sabotagerne, men jeg kunne ikke finde ud af at komme ind i modstandsbevægelsen.

En dag blev jeg opsøgt af en tidligere arbejdskammerat på Dyrekjærgård. Han hed Jens Rasmussen og var delingsfører fra Gymnastikhøjskolen i Ollerup. "Ved du hvad, Hans Peter" – noget trykkede ham. Han så ned i jorden. "Vi har på Serridslevgård en gruppe, der gør våben rene.

Serridslev gods

Kunne du ikke tænke dig at hjælpe os?" "Jo, det vil jeg virkelig gerne,"

svarede jeg. "Godt, så kommer du derover, du er jo kendt på stedet." Det var inspektør Boesen, som var leder af gruppen, men vi så ikke meget til ham. Forvalteren, en ung mand på 25 år (jeg har glemt hans navn) var den eneste, der havde et værelse med varme – brændeovn.

Gruppen bestod også af Jens, der var herskabskusk på godset, nu da deres biler var blevet klodset op. Private kunne ikke købe benzin. Læger, dyrlæger, Falck samt enkelte andre havde tilladelse til at køre i benzinbiler. Desuden gartner Thomsen og jeg – vi 4 sad og rensede våben.

De kom ind på værelset i nogle mælkejungere og jeg vil tro, at de kom fra modtager-gruppen i Gedved. Men det var Jens og gartneren, der kom og gik med våbnene. Vi fik ikke at vide, hvor de hentede dem og hvor de efter rengøringen blev bragt hen. Efter krigen fik jeg at vide, at våbnene blev sendt i mælkejungerne ind til mejeriet i Horsens og derfra bragt videre til modstandsgrupperne i byen.

Mælkejungere hvori våben blev smuglet ind i Horsens by

Vi blev altid siddende på værelset, indtil de kom tilbage efter afleveringen. Våbnene var US karabiner, der var omviklet med papir og indsmurt

med fedtstof. Vi hyggede os under arbejdet, men det var noget trivielt modstandsarbejde i længden. Der skete ikke noget og jeg skulle trave gennem skoven til Serridslevgård, hvilket jeg dog ikke var bange for. En nat på vej hjem gennem skoven lød der pludselig et skud. Jeg smed mig straks ned og tænkte: "Tak skæbne, de tyske vagter har opdaget dig." Jeg lå musestille nogle minutter og så vagterne fjerne sig. De skød igen og det gik op for mig, at de var på jagt efter råvildt. Ikke en sjæl vidste, at vi sad der og rensede våben, men de, der havde våbnene, måtte lave noget spændende. Jeg kunne imidlertid ikke få kontakt til en "rig-tig" modstandsgruppe.

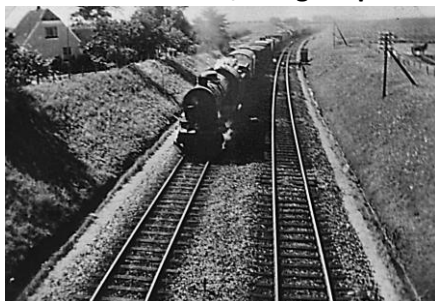
Så fandt jeg på, at jernbanen i Jylland er afstandsbestemt fra Fredericia, der har tallet 0.

Så ud ad hovedstrækningen er der hektometersten – altså, for hver 100 meter står der en sten med udgangspunkt fra Fredericia. Omkring årsskiftet 1944/45 strammede tyskerne den. De gik vagt om natten på sporene og gravede skyttehuller mellem snehegnene, der kunne være en bevoksning eller en jordvold i varierende afstand fra banegrøften. Dette for terræn havde en brede på ca. 10 til 15 meter, hvorfra der ofte var en god udsigt over sporene. Jeg tænkte, det er synd for de arme sabotører. De kan ikke se tyskerne i hullerne om natten, når det var mørkt og de vidste heller ikke, hvor hullerne var gravet.

Jeg tog blyant og papir med på arbejdet og i pauserne tegnede jeg disse skyttehuller ind på et kort ud fra

hektometer- stenene på strækningen fra Tvingstrup til Horsens.

Jernbanen Horsens/Tvingstrup

ingen så, hvad jeg tegnede. Kortet havde en nøjagtighed på ca. 20 til 25 meter. Jeg tegnede også alle hegn, der gik ned til sporene samt gangbroerne ved gårdene, der lå øst for banen fra Serridslevgård til Hansted. Det kort måtte kunne bruges, tænkte jeg og kontaktede inspektør Boesen. Jeg kendte jo ikke nogen inden for modstandsbevægelsen, men bad ham formidle kortet videre, så sabotørerne ikke "stak" sig på disse skyttehuller – så ville jeg blive glad. Det gjorde han og så gik det stærkt.

En aften kort tid senere gav Boesen mig besked på, at jeg skulle kontakte en mand, der erklærede, at det var et vældigt godt kort. Det kunne de bruge. Manden havde dæknævnet "Sømanden" (Anders Peter Husted Andersen).

Han var gruppeleder i Horsens. Gruppen blev kaldt: Sabotage- gruppen Nord. Han mente, at jeg kunne lave noget i Tvingstrup og bad mig skaffe 2 mand. Det blev smedsvend Rasmus fra Serridslev (efternavnet har jeg glemt) samt Henrik Jørgensen fra villa Pax. Vi blev af sømanden undervist i sprængteknik samt våbenbrug.

Undervisningen foregik i villa Pax. Skyde- øvelserne foregik hos Sofus Jensen, der ejede en gård ved Underup i nærheden af Gudenåen – han havde øgenavnet Sofus Barfod. Tyskerne behøvede ikke at være bange for mig, for jeg var en elendig skytte, men fik det dog lært. Vi fik i øvrigt strenge ordrer fra "Sømanden" om, at vi kun ialleryderste nød måtte skyde på tyskerne. Vi skulle så med i en sabotage – som en slags praktikanter.

Vi skulle ikke blande os, men bare følge med og se, hvordan man gjorde.

Den aften glemmer jeg aldrig!

Det skulle foregå oppe ved Kirkehøjgård, hvor kirkestien går over banen. Den er pløjet op i dag. Sneskærmen var en jord- vold, der lå 10 til 15 meter fra banen. Hvor der ikke var beplantning på volden, havde man lagt sveller vandret med et lille mellemrum. Der ville de 4 mand fra Horsens sprænge sporene. "Sømanden" gav os 3 fra Tvingstrup ordre til, at vi bare skulle forholde os stille. Vi lå alle der, og nogle vagtposter gik forbi. Vi så, hvilken vej de gik, men ventede bare.

Så blev en af de 4 fra Horsens utålmodig – senere fik jeg at vide, at han hed Hans Hansen Maj og var maskinarbejder – han kravlede op på volden for at se efter vagterne, og pludselig råbte han: "Bøh!", og morede sig højlydt.

"Kom og se," råbte han. Da havde der siddet en tysker med bukserne nede og den stakkels vagt blev så forskrækket, at han tog flugten med bukserne om hælene. Vi grinede larvende over dette syn. Ja, alt blev til

grin og "Sømanden" blev sur. "Nu tager vi hjem," beordrede han og vi skiltes. På hjemvejen blev vi enige om, at vi ikke havde regnet med, at der var så meget pjat ved at være sabotør. Men Hans H. Maj blev fremover i Horsens kaldt: "Bøh – Hans."

Reparationsholdet fra Tvingstrup.

Anden gang vi kom med ud, fik vi til opgave med maskinpistoler fra bane-skråningen at dække de personer, der gik ned til skinnerne med sprængstofferne. Den sabotage foregik ved Kannerup i januar 1945 og forløb uden problemer.

"Sømanden" sagde til mig, at vi lige så godt selv ude i Tvingstrup kunne klare sprængningerne. "Du kender terrænet," fortsatte han, "Og du kan i Hammersholm hente sprængstoffer samt våben. Alt, hvad hjertet begærer ligger i et redskabsskur. I skal køre forbi en 3 til 4 kolonihavehuse, så kommer I til skuret, hvor alt ligger. Men våbnene skal straks tilbage igen efter brug, da vi også skal bruge dem i Horsens."

En lørdag aften fik jeg fat i Rasmus – Henrik Jørgensen ville jeg ikke have med, for han var gift og havde 3 børn.

Vi skulle have det lidt sjovt i Tvingsstrup. Jeg tog til Hammersholm og

fandt skuret, men der gik en mand i haven. Jeg blev lidt betænkelig. Vi hilste på hinanden og jeg gik ind i skuret, tog sprængstofferne, en maskinpistol til Rasmus, der skulle dække mig samt en pistol til mig selv. Det var en tromlepistol, som ikke kunne sikres. Jeg stak den i lommen og forlod huset.

"Sømanden" havde kontaktet mig og sagt: "Hvad nytter det, at modstandsgrupperne i Horsens sprænger skinnerne, når der i Tvingstrup ligger et lager af skinner, som man bare henter, når der skal repareres. Flyt det skinnelager! Flyt det skinnelager! Kan I ikke gøre det?" Jo, det kunne vi.

Det var gået op for mig, at jeg var kommet ind i en kommunistgruppe. Men det gjorde ikke mig noget, for under krigen var der ingen skel blandt modstandsfolk, som jeg kendte. Det var arbejdet, der betød noget! Ved den

Tvingstrup station hvor "sprængningen" af skinnelageret fandt sted

nuværende stationsbygning var der dengang 4 spor. De to hovedspor, et vigespor samt et læssespor, der lå længst mod øst.

Mellem hovedsporene lå skinnelageret. De stod på nogle svellestrøer 2 og 2 oven på hinanden. Der var ligesom 2 afdelinger af skinner med et lille mellemrum.

Rasmus og jeg gik i gang. Det var den 15. april 1945. Vi stillede cyklerne ved gården, hvor Bløddvej starter og gik over til stationsbygningen. Rasmus lå ved en hyldebusk nord for bygningen og skulle dække mig med maskinpistolen. Jeg var lidt betænkelig ved Rasmus, for han var meget impulsiv.

Der skulle helst ikke ske noget alvorligt, så jeg formanede, at han kun måtte skyde, hvis jeg råbte til ham.

Lige meget, hvad der skete. Han skulle bare ligge stille. Jo, det lovede han. Jeg var ikke helt sikker på ham. Vi holdt skarpt øje med vagterne. De havde nu vagtstue i stationsbygningen, hvorfra de tog deres udgangspunkt. To vagter forlod ventesalen og gik mod Hovedgård.

Jeg sprang ud på sporene og begyndte arbejdet, men der skulle lægges en del bomber for at sprænge hele skinnelageret. Det tog nogen tid. Da jeg var færdig og havde knækket sprængblyanterne, kom vagterne tilbage. Jeg troede, at jeg kunne gemme mig mellem skinnelageret, men der var ikke plads nok. Jeg var bange for at lave støj ved at løbe over skinnerne, og derefter mavede jeg mig baglæns mod øst ned i en grøft, der imidlertid var fuld af vand, som trængte ned i gummistøvlerne. Der lå jeg, mens vagterne gik ind i vagtstuen. De havde ikke opdaget noget. "Jeg var lige ved at skyde," sagde Rasmus, da jeg kom over til ham. Godt, du ikke gjorde det, nu af sted og vi løb over til cyklerne. Vi gemte våbnene i gårdens brændestak og skiltes. Rasmus til Serridslev og

jeg cyklede ned til mit værelse i Lillegade.

Jeg måtte ikke bo hjemme for min far. Han havde opdaget, at jeg havde noget med modstandsbevægelsen at gøre – det var af hensyn til min mor. Jeg havde lagt detoneringsbomberne, der antændtes ved et slag i sprængblyanten. De havde forskellige farver, alt efter hvor lang tid, vi havde brug for, inden eksplosionen udløstes.

Der var ca. 800 meter fra, hvor bomberne var lagt ud og ned til huset, hvor jeg boede. Nøjagtigt en halv time gik, da det sagde bang, men kun en gang. Jeg spekulerede og ventede. Det skulle sige bang mange gange. Hvad havde jeg gjort forkert? men jeg hørte ikke mere og faldt i søvn. Senere på natten kom en arbejdskammerat og bankede på min dør, der var låst. "Peter, du skal op, vi skal på arbejde" Jeg tænkte, det gider du ikke, så jeg svarede ikke.

Han blev ved med at banke og sagde, "jeg ved, at du er derinde, luk op!" Jeg havde snydt før, når der skulle arbejdes om natten. Jeg havde været i sjak med min far og han havde advaret mig mod at nægte, men jeg tav og sov videre. Søndag kl. 08.30 kom de igen og råbte: "Vi skal op til stationen." Jeg gik derop og mødte min far, der spurgte: "Har du været heroppe i går aftes?" Ja, svarede jeg, - kom lige forbi. "Så gør du klogest i at forsvinde," fortsatte min far, "for den tyske overbanemester fra Skanderborg er her med en stor hund.

Han er lige gået op bag ved

stationsforstanderens have," og den vej var vi gået, desuden havde jeg de samme gummi- støvler på som om natten. Jeg går igen, sagde jeg til min far.

Vi havde en lille baneforstander, der aldrig tog hænderne op at lommen, undtagen når han skulle have en ny snus. Da jeg gik, råbte han: "Hvor skal du hen?" Jeg skal hente mit værktøj, der lå i kolonnehuset nede ved den gamle stationsbygning. "Det behøver du ikke, her er værktøj nok," svarede han. Jeg ville have mit eget værktøj, holdt jeg fast på. Vi havde hver en skovl, greb og en stophakke. "Pjat, kom nu i gang," svarede formanden, men jeg gik ned mod kolonnehuset og snart sprang jeg over hegnet og forsvandt på min cykel. Inden så jeg, at den tyske overbanemester fandt vore spor op til landevejen og da jeg som nævnt havde de samme gummistøvler på, kunne det være, at han også fandt mig, når han kom tilbage.

Men skinnelageret var ikke sprængt i luften. Hvorfor? Senere fandt vi ud af, at de 2 vagter var gået fra vagtstuen og hen til skinnelageret og havde fundet bomberne.

De havde rykket sprængblyanterne ud af vores sprængstof, der gik under navnet PE2, hvorved det var fuldstændigt ufarligt. Det skulle antændes ved donation. Jeg smed engang noget ind i en kakkellov. Det brændte med en lys flamme.

Walter Bretz med familie

Hvorfor de pludselig havde undersøgt skinnelageret, fandt vi aldrig ud af. Men historien fik en krølle efter krigen. Det danske Ministerium for offentlige Arbejder modtog et brev fra den ene af de 2 vagter fra Tvingstrup.

Han skriver, at han i Tyskland en morgen ser solen stå op over hjemegnens bjerge og tænker på det skønne Danmark oppe ved Tvingstrup, hvor han gik vagt på banen og en lørdag aften rykkede sprængblyanterne ud af nogle bomber og hvor tæt han var ved at miste livet derved.

Han bad nu om at få frirejse, så han kunne gense det skønne Danmark ved Tvingstrup. Om frirejsen skulle gælde fra vagtens hjemegn i Tyskland eller kun fra grænsen, melder brevet ikke noget om – han fik selvfølgelig afslag. De 2 breve findes i det historiske arkiv i Søvind. Han var indkvarteret på en gård mellem Tvingsstrup og Åes Han var indkvarteret på gården "Springkilde" mellem Tvingsstrup og Åes – hans navn var **Walter Bretz**. Han har flere gange siden krigen for egen regning besøgt ejeren af gården.

Men han mente altså, at han havde fortjent en frirejse til Danmark, fordi

han havde rykket disse sprængblyanter ud af sprængstoffet. Han kunne have holdt sig væk.

Nogle dage senere blev vi sendt ud i nærheden af Serridslevgård for at sprænge banen, men der var megen uro blandt de tyske vagter, så vi måtte trække os tilbage. Jeg var da glad for, at jeg kendte terrænet så godt, så vi kunne komme sikkert hjem. Den sprængning blev så foretaget i slutningen af april af vor gruppe fra Horsens.

En uge efter sprængningen ved Tvingstrup station kom en ung mand til mig og sagde, at jeg skulle passe på. Jeg kendte den unge mand. Han var god nok, men jeg havde ingen omgang med ham. Hans mor havde en frisørsalon. Jeg skulle ikke have ham fortalt noget, så jeg spillede dum. Han fortalte, at en dame i salonen havde antydnet, at jeg nok var i modstandsbevægelsen, så moderen havde sendt ham en advarsel. Jeg blev nu klar over, hvem damen var og gik til hendes mand. Han havde lovet mig at opbevare nogle våben, der i fremtiden skulle komme til Tvingsstrup.

Manden havde bestemt lovet mig, at han ikke til en eneste ville fortælle om disse planer. Han havde alligevel gjort det – til sin kone.

Han var meget ulykkelig over det skete, men konen havde kun fortalt det i frisørsalonen.

Vi fik derfor hurtigt denne læk stoppet, hvilket jeg også på det bestemteste forlangte.

Horsens var den første by, der fejrede befrielsen – det foregik den 1.

maj 1945 ved en fejltagelse. Byleder Jens Sørensen fik ved 08.00 tiden fra bestemt gode kilder i København oplyst, at tyskerne havde overgivet sig og fra kl. 12.00 gjaldt det hele landet. Man fik fat i borgmesteren og han blev overtalte til sammen med embedsmænd og et par personer mere at op søge den tyske kommandant på Missionshotellet.

Men kommandanten kendte ikke noget til, at krigen var slut. Der kom gang i forhandlingerne og man indgik en aftale om, at krigen var slut.

Kl. 12.00 blev de tyske soldater trukket tilbage fra gaderne og det danske politi overtog patruljeringen. Jeg skal oplyse, at politiet i Horsens modsat andre steder i landet, havde deres egen modstandsgruppe af betjente, der ikke var blevet arresteret, da tyskerne den 19. september 1944 opløste det danske politi. De tog spidsbukserne og lange støvler på om eftermiddagen den

1. maj. Borgmesteren skrev et opråb til borgerne i Horsens, og snart hang det som plakat i byen. Kommandanten var en flink mand, han holdt ord. Kl. 12.00 trak tyskerne sig tilbage og politiet overtog byen. Sidst på eftermiddagen kom Gestapo til Horsens.

De anholdt straks 4 patruljerende betjente og førte dem til kommandanten på Missionshotellet. Der opstod diskussion mellem ham og Gestapo, om krigen var slut. Snart gik det op for kommandanten, at det var den ikke.

Men han løslod de 4 betjente og ringede til borgmesteren og meddelte, at krigen fortsatte. Han ville ikke se

danske uniformer på gaden i Horsens.

Byleder Jens Sørensen tog bl.a. op til kommandanten for at forhandle, men det stod fast til aften, at krigen fortsatte - også i Horsens. Gestapo fandt selvfølgelig ikke de 4 betjente igen. De var for længst over alle "bjerge". Det postyr havde vi ikke hørt noget tilde i Tvingstrup. Det gik ikke værre end bedre for os.

Den 1. maj om aftenen – efter det store postyr i Horsens – tog "Sømanden" til Serridslev med 2 grupper. De kom derud i 2 biler og parkerede, hvor en vej går op til Serridslev Vesterskov.

En bro går over banen der. Ved gården kan man komme ned til sporene. 7 mand blev placeret ved bl.a. hegns pæle for at dække "Sømanden" og de andre, der gik ned til sporene med sprængstofferne. De hørte nogen komme – vagterne fulgtes altid ad 2 og 2 – så sagde "Sømanden": "Skal vi ikke blive stå- ende og se, hvad der sker." Han var en hård negl! Makkeren tændte en cigaret og stod afsluppet. Der var jo dækning bagfra. De blev altså stående og de 2 tyskere passerede, studsede lidt, men sagde: "Guten Abend," hvorefter de fortsatte mod Tvingstrup station i en vis fart. Man blev hurtigt færdig med at lægge sprængstofferne ud og kravlede op ad skråningen for at komme væk. En ung student – Henning Samuelson – var bagerst og pludselig faldt der et skud fra den anden side af sporene. Han blev ramt. Da havde der under hele aktionen musestille siddet en tysker i et

skytte- hul og ventet på en god lejlighed til at skyde.

"Så skyd for satan" kommanderede "Sømanden". Alle skød i retningen af skyttehullet.

Gruppen havde fået fat i benzinbiler og de havde ca. en kilometer op til dem, så de måtte slæbe den sårede Henning Samuelson hele vejen. Han kom med den første bil og "Sømandens" gruppe tog den sidste. Tyskerne var alarmeret og sendte en motorcykel med maskingevær på sidevognen ud for at fange disse modstandsfolk. Den sidste bil blev ført af en sabotør, der kaldtes Morian (efter Morian Hansen, der var en kendt racerfører). Den tyske motorcykel blev imidlertid nærgående. Tyskerne skød mod den flygtende bil.

"Sømanden" gav ordre til, at de med maskinpistoler skulle gøre motorcyklen tavs. De stak pistolerne ud af bilens bagrude og der blev snart stille. Men begivenhederne accelererede. Ud for et vinkelret venstresving lå en firlænget gård, og Morian røg i grøften. De fik bilen op på vejen igen, men senere kørte de ind i et hus og bilen kunne ikke køre længere. Gruppen måtte nu til fods over markerne til Horsens. De holdt sig i nærheden af skovarealerne ved Egebjerg og kom også vel til Horsens.

Henning Samuelson kom under lægebehandling på hospitalet, hvor en overlæge skjulte ham.

Senere blev han bragt i sikkerhed, inden tyskerne kom og spurgte efter en såret sabotør. Det viste sig at være et kødsår.

Hvordan klarede I turen over

markerne, spurgte jeg "Sømanden?" I byfolk er jo ikke vant til det terræn? "Jo," svarede "Sømanden", "der gik meget godt, men vi rendte nogle gange ind i elektriske hegn og de gav godt med stød." Elhegn var noget nyt dengang.

Næste morgen, da jeg mødte på arbejde, lå der ved den gamle stationsbygning i Tvingstrup en død tysk soldat og ved siden af ham stod en taske. Sabotørerne havde altså fået ram på tyskeren i skyttehullet.

Det var i øvrigt anden gang, at jeg så en død tysk soldat ved stationen. Engang skød 2 vagthold på hinanden under en afløsning, hvorved en af dem blev dræbt.

Dagen efter reparerede jeg sammen med kolonnensprængningen.

En ung mand kom ned på sporene og henvendte sig til formanden. Jeg syntes, at jeg kunne genkende stemmen. Jeg måtte have været sammen med ham i mørke, men vidste ikke, hvem han var. "Hvad gør du her, du har ikke noget at gøre her, der er forbudt at komme ind på banen," sagde formanden. "Ja, det ved jeg godt," svarede den unge mand, "men jeg kender en, der har været her og tabt sin pung.

Den vil jeg godt have fat i, har I fundet den?" Det havde vi ikke og fandt den heller ikke senere. Det viste sig, at den indeholdt Henning Samuelsons rigtige legitimationskort og fik tyskerne fat i det, kunne det blive farligt for ham.

Efter krigen kom Nicolaj Besk, der ejede gården og marken, hvor sprængningen var foregået, med

pungen til mig og fortalte, at han om morgenen efter sabotagen havde fundet pungen og havde gemt den i sin stald. ”Du ved, hvor den skal afleveres.” Jo, det gjorde jeg. I pungen fandt jeg et kronestykke helt skævt. Kuglen havde altså ramt pungen og kronestykket havde nok afbødet skuddet en del. Jeg afleverede pungen til ”Sømanden.”

Det var lidt uheldigt for mig, der var kommet ind i modstandsbevægelsen ved at tegne et kort over tyskeres skyttehuller, at netop den gruppe, der havde oplært mig til arbejdet, skulle løbe ind i et skyttehul, men det gik jo godt.

Da vi den 2. maj om natten reparerede sabotagen fra om aftenen, kom pludselig 2 tyske officerer for at overvåge arbejdet. Det plejede de aldrig at gøre, men de blev stående helt til arbejdet var færdigt.

Vor formand havde nogle dage forinden kaldt os sammen og fortalt, at en politibetjent, der var gået under jorden, havde oplyst, at tyskerne havde mistanke om, at der var en arbejder på banen, der blandede sig for meget. Formanden havde fået besked på at orientere os om tyskernes mistanke, men ingen reagerede. Da vi var færdige med reparationen, blev vi klar over, hvorfor de tyske officerer var blevet stående. De tog fat i formanden og gik med ham. Han blev ført ned på kroen, hvor nogle officerer holdt til.

Ellers havde tyskerne hovedkvarter i lærer Frederiksens pæne stue, der lå over for forsamlingshuset. Vi så ikke mere til formanden.

Tyskerne troede altså, at han saboterede banen. Den 2. maj ved arbejdstids begyndelse sagde vi, at vi ikke kunne arbejde, når vi ingen formand havde. Der var selvfølgelig en næstformand og flere banearbejdere, der kunne føre kommandoen, men vi ville ikke arbejde. Vi pjattede noget om agen, men fastholdt, at baneformanden skulle tilbage ellers ville vi ikke arbejde. Jo, det blev vi hurtigt enige om. Vi måtte snakke med tyskerne.

Blandt arbejderne var der en sønderjyde og han kunne lidt tysk. Jeg beherskede lidt skåletysk, så vi blev sendt ned til tyskerne på kroen. Vi kom ind til en officer – jeg ved ikke, hvor høj rang han havde. Vi kom i gang med vort tyske, det gik langsomt, men ikke så dårligt, syntes jeg. Officeren sad med et skævt smil. Jeg tænkte, at han kunne sku’ da ikke være bekendt at grine af os, men pludseligt rejste han sig og sagde: ”Det er nemmere, hvis I snakker dansk.”

Den var vi med på. Han var sydslesviger. Jeg forklarede, at vi ikke kunne arbejde uden vor formand. Det måtte han kunne forstå. ”Den formand laver ikke noget,” svarede officeren. Ja, ja, han var mod de 60 år og ret skulle være ret – arbejdet var ikke hans stærke side, men!! – ”I kan få ham med hjem,” sagde officeren. Hvor er han? ”Han er ovre i garagen, I kan gå derover efter ham.” Det var en forholdsvis ny garage med cementgulv. Har du været her hele natten, har du ligget på cementgulvet, har du ikke frosset? spurgte jeg. ”Det er gået meget godt, men det var lidt koldt her, svarede formanden og

pegede på sine håndled. Uniformsjakken var ret kort på ærmerne, så håndleddene var bare. Vi skulle selvfølgelig lære at skyde med pistol. Det foregik i en dalsænkning ved Serridslevgård. Det var om aftenen den 4. maj og den aften glemmer jeg ikke. Vi skulle efter skydningen ud til "Sømanden" i Horsens. Han var gået "under jorden" og boede i et sølle kolonihavehus ved Nørrestrand sammen med kone og i hvert fald et barn samt en stor schæferhund. Vi skulle kontakte ham, for der var planer om inde i Horsens at sabotere et mekanikerværksted, som arbejdede for tyskerne.

Der skulle bruges mange mænd – navnlig som vagter osv. Jeg var lidt bange for den aktion. Ude på landet var jeg tryk, men at komme ind på brostenene, hvor jeg ikke var kendt, huede mig ikke. Ja, aktionen var mægtig, men jeg var ikke glad for at være med. Vi tog selvfølgelig ud til "Sømandens" havehus, der lå i den øverste ende af kolonihaven. Da vi

Sølvnål til medlemmer af Sabotagegruppe Nord. Fremstillet af sølvvarefabrikken i Horsens

nærmede os, så vi lys i vinduerne. Det kunne vi ikke forstå. Mørklægningen var pillet ned, men da vi kom ind, erfarede vi, at de lige havde hørt fredsbudskabet.

Befrielsen

Vi skulle skåle. Gulvet i huset havde forskellig højde, og der var ikke langt op til bjælkerne. Jeg havde Henrik Jørgensen med – han var et hoved højere end andre – og da han skulle skåle, slog han nakken tilbage – lige mod bjælken, så indholdet røg ud over hele ansigtet.

Den episode øgede lystigheden endnu mere, end den var i forvejen. Det var en eventyrlig stemning i det lille havehus den aften, men det originale fredsbudskab hørte jeg aldrig.

Den 5. maj 1945 tog jeg ikke på arbejde!

Jeg tog ind til Horsens i stedet for. Da fik jeg en euforisk oplevelse, der både var rar og ikke rar. Folk var helt vilde derinde. Der var næsten lynchstemning. Man kom med tyskerpiger, man kom med værnemagere, der blev ført ind på politistationen. Under stationen var der en pistolskydebane, hvor modstandsfolk øvede sig flittigt. Når folk hørte skud fra banen, råbte de, så nu har de skudt en mere. Jeg gik og tænkte på de stakkels arme mennesker. Hvem bestemte? Alle bestemte! Alle gjorde, som de ville!

Stemningen var hysterisk – alt var næsten anarki. Jeg tog hjem til Tvingstrup igen.

Hen under aften samme dag nåede dramatikken også til Tvingstrup. Først skal jeg fortælle, at en tysk officer havde taget mejeribestyrerens soveværelse, der lå på kvisten på 1. sal i hans tjenestebolig. Der boede officeren med en dansk pige. Det havde længe været til irritation for mejeristerne, som ikke havde været i

nærheden af modstandsbevægelsen.

Men de var altså irriteret på det forhold og nu hvor tyskerne havde kaptuleret, tænkte de, nu skal vi gøre noget ved den sag: "Vi ordner den sag," mente de. Jeg har nu aldrig kunnet

Mejeribestyrerboligen i Tvingstrup

lide den tankegang. De ser, at officeren forlader bestyrerens bolig og straks går mejeristerne op til pigen og klipper hende skaldet.

De bliver enige om, at hun skal ind at gå på Søndergade i Horsens. Herude i Tvingstrup er der jo ingen, der interesserer sig for hende.

De får sendt bud efter en bil, men nu skal hun helst ikke stikke af i mellemtiden, så de slæber hende ned til et kølerum, hvor hun bliver lukket inde bag en stor tyk dør.

Ja, det var noget frygteligt noget. Der var sendt bud efter Henning Jørgensens bror Agner, for deres far var lastbilvognmand i Serridslev.

Imidlertid skete der det, at den tyske officer kom tilbage til mejeriet og opdagede, hvad der var sket. Han blev rasende, befriede pigen og hentede hjælp hos de øvrige tyske soldater i Tvingstrup. Tyskerne begyndte at skyde. Agner Jørgensen kom kørende fra Serridslev og troede, at han skulle hente denne pige, men da han kom til kroen, opdagede han

tyskernes skyderi og besluttede at komme væk i en fart. Han tog et skarpt venstresving ved kroens have for at køre tilbage mod Serridslev igen. Månøvren medførte, at navkapslen røg af med et højt knald, som tyskerne tog for et skud, så de satte efter ham, medens de skød på bilen. Agner satte sig ned i bilens bund og lukkede døren lidt op for at se og med den ene hånd på rattet, susede han mod Serridslev.

Tyskerne ramte bagruden samt Agners hånd, men han slap fra dem – kørte ud til hospitalet, hvor han blev behandlet. Jeg ringede til Boesen på Serridslevgård for at diskutere, hvad der kunne gøres for at dæmpe tyskernes vrede og især deres skyderi. Vi blev enige om, at jeg skulle gå ned til skolen ved forsamlingshuset for at tale med den tyske kommandant. Jeg kom ind i lærer Frederiksens stue og fandt den tyske officer. Jeg gjorde høfligt opmærksom på, at vi var lige så mange som dem og at det nok var klogt at standse skyderiet. Krigen var jo slut. Officeren hørte venligt på mig og snart derefter ophørte skudsalverne.

Tyskerne boede i telte nu. Vi skulle gå vagt ved dem og jeg gik mest om nætterne.

Sådan sluttede 5. maj 1945 i Tvingstrup. Tyskerne blev afvæbnet og samlet på et grønt område fra villa Pax og mod syd ud ad Langgade. I dag er der haver på stedet.

Det var nødvendigt for de stjal, hvad de kunne få fat på. Under krigen havde de tyske soldater opført sig disciplineret og man hørte ikke klager over dem. Men så snart de havde kapituleret, skiftede de karakter. De tog cykler, høns, madvarer osv. Vi skulle sørge for, at de ikke stjal hele byen. Det var ikke så sjovt at gå vagt hos dem. De kunne være frække: "Hasen jager," kaldte de os bl.a., men så tog jeg karabinen ned fra skulderen og de smuttede straks ind i teltet. Efter en halv snes dage blev de flyttet og krigen var forbi i Tvingstrup. Min vagtjeneste hos tyskerne blev belønnet med fuld løn fra DSB. Den 8. maj 1945 ankom englænderne til Horsens. Der var selvfølgelig stor modtagelse. Folk strømmede til og hyldede de sejrende styrker. Den 13. maj blev der på banegårdspladen afholdt en stor befrielsesfest med uhyre mange mennesker.

Alle modstandsgrupper stod opmarcheret og en højtstående engelsk officer (jeg har glemt hans navn) gav alle modstandsfolk hånden og takkede for kampen. Der var taler og da de var til ende, skete der ikke mere for os, så vi 3 "rødder" fra Tvingstrup cyklede hjem. Om aftenen var der indbudt til fest med spisning for engelske officerer, byrådet, modstandsbevægelsens by ledelse, alle gruppeledere o.a., men "Sømanden" var ikke indbudt.

Den store Norgesindsamling

Sidst i maj eller 1. juni 1945 havde vi indsamling til Norge. Vognmand Åge Jensen i Tvingstrup lagde bil til. Den var pyntet med dannebrogssflag, gran-guirlander samt 2 spillemænd, der underholdt: Poul Vilhelmsen på klari-net og Knud Brøgger på fløjte. Vi kørte rundt i Tvingstrup samt omegn og samlede penge, havregryn, spegepølser, konserves m.m. ind – madvarer der kunne holde sig. Folk gav, hvad de kunne undvære. Da vi sluttede, var bilen fyldt. Vi kørte derefter ind på torvet for enden af Søndergade i Horsens for at aflevere det indsamlede. Der var trængsel – fra byen og hele oplandet kom der biler. Mange af dem havde også spillemænd med, og alle spillede hele tiden, så vi ikke kunne få ørenlyd. Der var lige så mange mennesker på Søndergade den dag som på befrielsesdagen den 5. maj. Det var en speciel dag, for der var en helt anden positiv stemning og stor begejstring for indsamlingen.

Enigheden brydes

Modstandsbevægelsens våben blev samlet på Bygholm. Vi fik tilbudt at tage et våben, men jeg tænkte på at sige nej tak. Og dog, jeg var nok den eneste, der havde haft fingre på min US-karabin, siden den blev rengjort. Jeg tog den, men ville ikke have ammunition og jeg tænkte ikke mere på det. Det var dog et stykke souvenir. Jeg skar mine initialer i kolben. Jeg havde søgt om at blive fast ansat ved DSB, men fik afslag. Jeg var for gammel, da jeg var fyldt 25 år. Imidlertid havde overbanemester

Poulsen i Skanderborg fået øje på mig under vagttjenesten ved tyskerne og han sagde: "Han skal ansættes alligevel!" Den 1. august 1945 rejste jeg til Tørsbøl i Sønderjylland, hvor jeg begyndte som aspirant. Mit første arbejde var at rense en grøft op, hvor der var oversvømmelse. Jeg gik i gang og opdagede, at et stort hagekorsflag var stoppet i et afløbsrør. Der havde altså været en person, som mente, at det var bedst at skille sig af med det.

Om efteråret 1945 kunne jeg stemme til Folketingsvalg for første gang. Valget foregik på Rinkenæs Overkro og der var dans om aftenen. Brandværnsorkesteret spillede kontant musik. Jeg var ny på egnen, ville lære folk at kende og dansede så meget som muligt.

Men jeg var uheldig, for næsten hver gang jeg havde danset med en pige, kom en ekstraarbejder fra bane i Gråsten og sagde: "Hende danser du ikke med mere!"

Hvorfor, hun danser da godt.

"Ja, men hun er en af dem – hendes far er tyskvenlig!" Jeg prøvede med, at det kunne hun da ikke gøre for, men det hjalp ikke – sådan oplevede jeg folk dernede.

Medens jeg var i Sønderjylland, fik jeg brev fra min far. Han havde haft besøg af politiet i Horsens. De spurgte efter den US-karabin, som jeg havde fået. Min far ville ikke udlevere den, da den var i mit aflåste skab på loftet og henviste til, at jeg boede i Sønderjylland. Snart fik jeg besøg af politiet fra Gråsten. De ville have karabinen. Jeg svarede, at den lå i Tvingstrup,

så de måtte gå igen. Jeg modtog nu brev fra politiet, der bad mig oplyse, hvornår jeg kom til Tvingstrup for så ville de komme og hente karabinen. Jeg opgav en dato og 2 unge politibetjente fra Horsens ankom. De ville have karabinen. Jeg protesterede. Jeg havde fået den på lovlig vis, havde ingen ammunition til den og havde i øvrigt tilladelse til at have den. Vi sad på mit værelse og jeg fastholdt, at det ikke kunne være rigtigt, at jeg skulle aflevere den. De gav mig ret, men skulle have den. Jeg var sur, rigtig sur!

Godt, I får den. Jeg tog mit armbind fra frihedskampen og bandt det om karabinen med en snor. Det skal I også have, de hører sammen. Jeg forlanger, at I til politimesteren, eller til hvem det nu er, afleverer det hele, for når jeg ikke må have karabinen, vil jeg heller ikke have armbindet. For mig hører de to ting sammen.

Nu protesterede betjentene. Armbindet ville de ikke have, men det endte med, at de tog både US-karabinen og armbindet. Senere blev jeg klar over, at det skyldtes, at jeg havde været i den kommunistiske modstandsgruppe.

Man var bange for 5. kolonnevirksomhed fra de gruppers side efter krigen. Det var ren panik og bestemt uden hold i virkeligheden.

Tilbage havde jeg nu kun den sølvnål, som A. P. Hudsted Andersen ("Sømanden") havde taget initiativet til at få lavet. Nålene er små og fikse. Ved foden er sammenslynget et SN (Sabotagegruppen Nord). Det øvrige af pladen forestiller en eksplosion,

hvor man ser jernstumper ryge omkring. Min nål har nr. 21 og de blev doneret af Horsens sølvvarefabrik. Se billedet af nålen side 38.

Vi hjalp bare hinanden under krigen. Men den 4. maj 1945 om aftenen, da var skellene der igen. Hvad kives vi om i dag, hvorfor sætter vi os ikke sammen og skaber et ægte sammenhold i vort samfund? *De første englænderes kampvogn*

Mon US-karabinen stadig findes med mine initialer?

De første englænderes kampvogn - Rasmus til venstre og fortælleren passede på køretøjet, medens de 2 englændere fik en velfortjent nattesøvn hos Thyra og Villads Steffensen.

Aktiviteter i Frøslevlejren med entre: Frøslevlejrens Museum (Nationalmuseet)

Barak H4, H6 og Hovedvagtårnet
Åbningstider og entre se Nationalmuseets hjemmeside: <https://nationalmuseet.dk/museer-og-slotte/froslevlejrens-museum/>

Museumschef Henrik Skov Kristensen

Henvendelse på tlf.: 41 20 60 53

E-post: froslevlejrensmuseum@nationalmuseet.dk

Museets permanente udstilling om Frøslevlejren 1944-1945 er indrettet i den tidligere fangebarak H4 og i lejrens tidligere hovedvagtårn.

En del af rummene fremtræder som de så ud i 1944-1945, mens der i andre er

indrettet udstillinger om lejrens historie, herunder deportationerne til koncentrationslejre.

Gennem de bevarede barakker får man et godt indtryk af lejren som den var dengang.

Det er muligt via Virtual Reality at følge fangen Henning L. Jensens skæbne i det tyske kz-helvede.

Yderligere er der blevet implementeret autentiske lydeffekter både i hovedvagtårnet såvel som i H4.

I Barak H6 er der en permanent udstilling om tiden fra maj 1945 til efteråret 1949, hvor lejren, under navnet Fårhuslejren, var internerings- og straffelejre under retsopgøret efter den 2. verdenskrig.

Aktiviteter i Frøslevlejren – gratis entre

Åbningstid i 2020: ?? – 31. oktober kl. 9 - 17

Barak H1 - Redningsberedskabet

Beredskabsforbundets informations- og udstillingsbarak viser Redningsberedskabets indsats og arbejde (CB, CBU, CF, Brandvæsen, Falck, Politi, Civilforsvars-Forbund, DKB (Danske Kvinders Beredskab) og det nuværende Redningsberedskab mv.) opdelt i perioden før 1929 og derefter i 10-års perioder frem til i dag – **en vandring gennem Redningsberedskabets historie** – samt Tyske flygtninge i Danmark 1945-1949 og

Danske Kvinders Beredskabs historie.
Henvendelse: kusterne, tlf.: 74 67 68 87 (bemandet i åbningstiden)
Kaffe, te og is kan købes hos kusterne.

Formand: H. A. J. Larsen, tlf.: 51 51 52 84, e-post: h1@bbsyd.dk

Overnatning i Barak H1:

Barak H1 rummer også en kursusafdeling med 14 gode senge fordelt på 4 værelser, gode køkken- og badefaciliteter og et møde- eller selskabslokale til 40 personer. Her er der mulighed for personer med tilknytning til Redningsberedskabet samt H1 (Barakkens Venner) at leje i kortere eller længere tid til en pris af kr. 100,00 pr. seng pr. nat og kr. 400,00 for mødelokalet (uden overnatning) pr. døgn ekskl. el.

Henvendelse: koordinator Laila Sølvhøj,

tlf.: 20 10 41 19.

e-post: la.pe@mail.dk

FN Museet i Frøslevlejren Museet for Danmarks Internationale Indsats

På FN Museet i Barak 46 dokumenteres Danmarks Internationale indsats gennem et væld af fotos, tekster og effekter fra de efterhånden over 65 missioner, hvor den danske soldat har været synlig og bidraget til verdensfreden, ved at gøre en forskel. Museet viser et bredt udsnit af de ting, der omgav soldaten og andre i dagligdagen. Og de efterfølgende hjembragte - nu udstillede souvenirs, er et kært minde om den oplevelse, som det var at være udsendt i international tjeneste.

Museet er på en gang både en historisk fastholdelse af fortiden og samtidig en aktuell dokumentation af nutiden. Museet spænder lige fra udsendelsen af de første Observatører til Mellemøsten i 1948 og til de netop hjemvendte Veteraner fra Libanon, Ukraine og Mali.

Desuden orienteres der på en permanent stand, om Den Danske Brigade Kommandos indsats i Tyskland efter krigen. Præsentationen af de mange missioner, understøttes af diasshow og film fra indsatsen.

Formand Per Amnitsbøl Rasmussen,
tlf.: 54 13 52 52, Mob.: 40 35 13 33
e-post: formand@fnmuseet.dk
Hjemmeside: www.fnmuseet.dk

Barak W6 i Frøslevlejren

I Amnesty's udstilling 2020 er menneskerettighedskonventionens 30 artikler stadig en permanent del af udstillingen, dels i

form af fotografier, dels i form af en stor billedcollage, hvor en række kunstnere har givet deres tolkning af de 30 artikler

En artikel om glemte fanger i den engelske avis The Observer førte til den første kampagne for samvittighedsfanger og det blev i 1961 grundlaget for Amnesty International. Arbejdet mod tortur og dødsstraf kom hurtigt til, og vi har hvert år aktuel information om de emner.

I dag har Amnesty International langt flere arbejdsområder, hvilket afspejler sig i udstillingen. Der er stadig behov for debat og kampagner om flygtningenes forhold, nationalt og internationalt. Emnet er understreget af en gruppe af kunstneren Jens Galschiøts flygtningeskulpturer

Andre emner er ligeledes understreget af skulpturer af Jens Galschiøt og relief-er af Maria Cecilia Castro.

Et helt nyt emne, der tages op i denne sæson, har overskriften:

Det er go` stil at have styr på etiketten

Denne kampagne handler om, at de varer vi køber skal være produceret under etisk forsvarlige forhold, at danske virksomheder og investorer skal have styr på etiketten gennem hele produktionskæden. Som det er nu bestemmer virksomheder selv, hvor meget de vil gå op i menneskerettigheder og miljø. Amnesty ønsker en lov, der sætter klare rammer for, hvordan virksomheder

behandler de ansatte og lokalsamfundet og samtidig passer godt på miljøet.

Dersom vore gæster vil være med til at gøre en forskel er der flere muligheder

Det er go` stil kampagnen – her samles underskrifter, der sendes til erhvervsministeren

Lifeline –et sms-netværk giver mulighed for at sende en sms om en sag, hvor menneskerettigheder krænktes.

Du kan underskrive et brev og sende det til en fange eller en myndighed

Og hvis du har en uge, kan du hjælpe os ved at melde dig som kustode i Amnesty International i Frøslevlejren.

Vi har stadig vores bogcafe og en lille butik, hvor du kan købe Fairtradevarer

Og hvis du har en uge, kan du hjælpe os ved at melde dig som kustode i W6.

Formand: Mariann Bille, tlf.: 0049 4622 1895 219, e-post:

mariannbille@gmail.com

Kustodekoordinatør: Margit Biehl tlf.: 74 67 85 05

e-post: margitbiehl@live.dk

Barak W6 tlf.: 74 67 61 77

Hjemmeværnsmuseet i Barak H 2 åbner døren for den nye sæson med en ny udstilling. Denne gang viser

udstillingen historien om Hjemmeværnets specialenhed: Særlig Støtte og Rekognosceringskompagni – i daglig tale kaldt SSR.

Med denne udstilling fortsætter Hjemmeværnsmuseet sin tradition med hvert år at forny udstillingen med et tema, som er

meget interessant også for det yngre publikum. Tidligere udstillinger han handlet om Hjemmeværnets deltagelse i opgaver i udlandet og Hjemmeværnets støtte til politiet ved grænsebevogtning.

SSR har siden 2006 støttet løsningen af Forsvarets internationale opgaver med både patruljesoldater og stabspersonel, og der er til stadighed bud efter de soldatmæssige færdigheder, som disse specialuddannede soldater besidder. Enheden består af frivilligt personel fra hjemmeværnet, der er særligt udvalgt, særligt uddannet og særligt udrustet til at kunne

udføre speciel rekognoscering og informationsindhentning i små højt uddannede teams.

Den nye udstilling viser primært ved hjælp af plancher, hvorledes SSR uddannes og indsættes sammen med Jægerkorpset – blandt andet i Irak.

Henvendelse: Museet tlf.: 74 67 68 38 e-post: museeth2@gmail.com eller til Anders Hygum Olsen, tlf.: 41 74 68 29. www.hjemmevaernsmuseet.dk

Formand Jens Peter Rasmussen

Øvrige aktiviteter i Frøslevlejren

Alex Binneballes Fond

v/formanden Herle Lorenzen Nielsen

E-mail: binneballe@gmail.com

Det årlige fondsmøde blev afholdt den 28. marts 2019 i K7 i Frøslevlejren.

Der blev uddelt følgende donationer efter fundats § 3a:

- Landsforeningen af Kz-fanger fra Neuengamme: 30.000 kr.
- Erhvervshæmmede fra Frihedskampen 1940–1945. Sjællands afdelingen: 28.750 kr.
- Erhvervshæmmede fra Frihedskampen 1940–1945. Jyllands afdelingen: 16.000 kr.
- BST Besættelses historisk Selskab for Thy og Vester Hanherred : 2.000 kr.
Og efter fundats § 3b 12.000 kr. til DSI Frøslevlejren: 12.000 kr.

Fondens formål er jf. fundatsens § 3 at yde økonomisk støtte til:

- a. deltagerne i frihedskampen fra 1940 – 1945, eller på anden måde virke til fordel for disse, således med fortrin for tidligere fanger i Neuengammelejren, specielt sådanne, der modtager støtte i henhold til lov nr. 475 af 1. oktober 1945 med senere ændringer, og til disses nærmeste pårørende
- b. Frøslevlejrens bevarelse, til Frøslevlejrens Museum og til de almennyttige aktiviteter, som lejren til enhver tid måtte huse, og som i videste forstand har rod i frihedskampen 1940–1945 og lignende nationalt dansk virke.

Ansøgninger om økonomisk støtte skal være formanden i hænde senest 1. marts i året for ansøgningens behandling i Fondsbestyrelsen. Ansøgningen sendes på mail til: binneballe@gmail.com Ansøgningerne skal indeholde:
Fra organisationer:

- Formålet med ansøgningen

- Vedtægt, love eller lignende
- CVR.nr. til brug ved donationers indberetning til skattemyndigheden
- Bankforbindelse – bankens navn, bankens reg.nr. og organisations kontonummer

Fra enkeltpersoner:

- Dokumentation jf. fundatsen § 3a
- CPR.nr. til brug ved donationers indberetning til skattemyndigheden
- Bankforbindelse – bankens navn, bankens reg.nr. og personens kontonummer

Bestyrelsen afholder et årligt møde i sidste halvdel af marts måned. På mødet bevilliges økonomisk støtte og foregående årsregnskab behandles.

Fondsbestyrelsens sammensætning:

- Formand Herle Lorenzen Nielsen
- Næstformand og sekretær Esben Kaagaard
- Kasserer Bent Hjortdal -Kassererposten overdrages frem til 2020 til Søren Thymann Nielsen.

Frøslevlejrens Efterskole

Frøslevlejrens Efterskole bygger på det Grundtvig-Koldske skole-, livs-, og menneskesyn. Skolen tilstræber at skabe et miljø, hvor eleven sammen med kammerater og medarbejdere deltager i et fællesskab og en undervisning, baseret på værdier som frihed, ansvar og hensyn til hinanden og områdets natur, kultur og historie. Skolen har plads til 112 elever fordelt på en 8. klasse, to 9. klasser og en

projektorienteret 10. klasse. Skolen sender gerne informationsmateriale til interesserede, ligesom vi gerne byder disse på en rundvisning.

Information: *Frøslevlejrens Efterskole, Forstander Annemette Rosevelt Hess, tlf. 74 67 66 44, e-post: post@fle-skole.dk*

Veteranstøtten - Camp Frøslev Barak H 16

*Veterans of Denmark
Country Treasurer*

Anvendes kun til Veteranstøttens møder, kursusvirksomhed, uddannelse, Veterantræf, organisationer der understøtter veteranarbejdet og forsvaret.

Der er ingen udlejning til privat brug.

Yderligere information om Camp Frøslev kan fås ved henvendelse til Ole Stokholm Pedersen, Mobil. 20626794

*Daglig leder Camp Frøslev
Landskasserer Danmarks Veteraner
Kasserer Veteranstøtten
E-post:*

campfroeslev@veteranstotten.dk

kasserer@danmarksveteraner.dk

kasserer@veteranstotten.dk

E-post mobil: hultet419@gmail.com

Adresser i Frøslevlejren

Den selvejende institution D.s.i. Frøslevlejren

Henvendelse: Kulturkonsulent Stine H. Ellesgaard, Kultur, Plan & Fritid,
Aabenraa Kommune, Skelbækvej 2, 6200 Aabenraa, tlf.: 73 76 71 84
e-post: shell@aabenraa.dk

Barak H1, Redningsberedskab

Formand: H.A.J. Larsen, Hovedvejen 26, Vollum, 6261 Bredebro, tlf.: 51 51 52 84
e-post: haj@vader.dk

Barak H2, Hjemmeværnsmuseet

Formand: Jens Peter Rasmussen
Henvendelse: Museet tlf.: 74 67 68 38 eller Anders Hygum Olsen tlf.: 41 74 68 29,
e-post: museeth2@gmail.com

Barak 46, FN-museet

Formand: Per Amnitsbøl Rasmussen, tlf.: 54 13 52 52/ 40 35 13 33
e-post: formand@fnmuseet.dk

Barak W6, Amnesty International

Formand: Mariann Bille, tlf.: 0049 4622 1895219,
e-post: mariannbille@gmail.com

Barak W9, Café Antons

Postadresse: Lejrvejen 77, DK-6330 Padborg, tlf.: 29 82 94 54
e-post: cafeantons@gmail.com

Veteranstøtten - Camp Frøslev

Daglig leder: Ole Stokholm Pedersen – eller tlf.: 20 62 67 94
e-post: campfroeslev@veteranstotten.dk

Frøslevlejrens Efterskole

Forstander: Annemette Hess, 6330 Padborg, tlf. 74 67 66 44
e-post: post@fle-skole.dk

Frøslevlejrens Museum (Nationalmuseet)

Museumschef: Henrik Skov Kristensen
Lejrvejen 83 H6, 6330 Padborg, tlf.: 41 20 60 53
E-post: froeslevlejrensmuseum@natmus.dk

Frøslevlejrens Venner (støtteforening)

Formand: H.A.J. Larsen, Hovedvejen 26, Vollum, 6261 Bredebro, tlf.: 51 51 52 84 e-
post: haj@vader.dk

Udsendelsen af "Nyt fra Frøslevlejren"
– nr. 103 er sponsoreret af

FORSIKRING

Afsender:

Foreningen Frøslevlejrens Venner
v/formanden H.A.J. Larsen
Hovedvejen 26, Vollum
6261 Bredebro

CVR nummer 20 06 30 41

ISSN: 1603-9009

e-post: mail@froeslevlejrensvenner.dk

Hjemmeside: www.froeslevlejrensvenner.dk

Bankforbindelse: Tønder Sparekasse Reg.nr. 9828 konto nr. 8850515663

Medlemskontingent: 125 kroner per år

Redaktion:

Frøslevlejrens Venners bestyrelse i samarbejde med
Den selvejende institution D.s.i. Frøslevlejren.

Redaktør: H.A.J. Larsen(ansv.)

Tryk: toptrykgrafisk

Buskmosevej 4 - 6300 Gråsten

Farverne i

Nyt fra Frøslevlejren – nr. 103

er sponsoreret af

toptrykgrafisk

Næste udgave af "Nyt fra Frøslevlejren" er planlagt udsendt ultimo marts 2021. Indlæg bedes sendt som vedhæftet fil i WORD (.doc - eller .docx format), husk eventuelle ændringer i åbningstider, telefonnumre m.v. Vedhæftede billeder: digitale i minimum 300 dpi. Indlæg bedes sendt til H.A.J. Larsen, e-post: haj@vader.dk, inden den **1. februar 2021**.